

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Освітньо-професійна програма Економіка підприємства
Спеціальність 051 ЕКОНОМІКА
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Петро МАКАРЕНКО

12 грудня 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

На тему: **«Шляхи підвищення економічної ефективності використання
капіталу підприємства»**

виконав здобувач вищої освіти очної форми навчання

Кичигін Андрій Сергійович

Керівник кваліфікаційної роботи

Юлія САМОЙЛИК

Полтава – 2023 року

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективне використання капіталу стоїть в центрі стратегічного управління підприємством та є вирішальним аспектом для його стійкої конкурентоспроможності. Існує ряд ключових напрямків та шляхів, які підприємство може розглядати для оптимізації та максимізації використання свого капіталу. Оптимальне розподілення ресурсів в рамках капітальних вкладень вимагає детального аналізу та стратегічного планування. Розглядання перспективних інвестиційних проектів, які найбільше відповідають бізнес-моделі та цілям підприємства, дозволяє максимізувати віддачу від капіталовкладень. Стратегії, спрямовані на оптимізацію оборотного капіталу, включають в себе керування запасами, управління рахунками-фактурами та зобов'язаннями. Це дозволяє підприємству підтримувати ліквідність та ефективність використання оборотних коштів. Сучасні технології та інноваційні рішення можуть допомогти автоматизувати бізнес-процеси, підвищити продуктивність та знизити витрати. Впровадження новаторських технологій створює можливості для оптимізації виробничих операцій та збільшення ефективності використання капіталовкладень.

Систематичне фінансове планування та аналіз ризиків є важливим етапом управління капіталом. Забезпечення збалансованого підходу до фінансових стратегій дозволяє підприємству мінімізувати фінансові ризики та збільшити його стійкість. Постійна оцінка рентабельності активів та їхньої ефективності важлива для визначення того, як кожен актив приносить віддачу та додає вартість бізнесу. Спроба розширити географічний обсяг або асортимент продукції може бути стратегічним кроком для збільшення прибутковості та використання капіталовкладень. Інвестування в розвиток та навчання персоналу збільшує продуктивність та веде до ефективного використання людського капіталу, що також є частиною капіталовкладень.

Підвищення економічної ефективності використання капіталу вимагає інтегрованого підходу та системного управління різними аспектами бізнесу. Це включає в себе вдосконалення бізнес-процесів, впровадження нових технологій, фінансове планування та стратегічне управління ризиками для забезпечення стійкості та успішності підприємства в конкурентному середовищі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Кваліфікаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету з тем «Розробити наукові напрямки організаційного, економічного, фінансового і соціального розвитку, управління та регулювання в агропромисловому комплексі, на галузевому рівні та в організаційно-правових формах ринкового господарювання» (0111U002780) та «Розробити напрямки розвитку і підвищення економічної ефективності малих форм аграрного господарювання, матеріально-технічного, фінансового та інформаційно-консультаційного забезпечення» (0111U002781).

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування напрямів підвищення економічної ефективності використання капіталу підприємства.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі **завдання**:

- уточнити економічний зміст поняття «капітал», визначити його структуру;
- виявити особливості формування капіталу в аграрних підприємствах;
- обґрунтувати методичні підходи до оцінки ефективності використання капіталу підприємств;
- провести аналіз складу і структури капіталу аграрного підприємства;
- здійснити діагностику показників ефективності використання капіталу підприємства;
- розробити заходи щодо підвищення ефективності використання капіталу підприємства.

Об'єктом дослідження є процес формування та використання капіталу аграрного підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні практичні проблеми та напрями обґрунтування стратегії ефективного використання капіталу підприємства.

Теоретичною і методологічною основою досліджень стали основні положення економічної теорії. У процесі дослідження використані такі **методи** економічних досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків), статистико-економічний (аналіз сучасного стану використання капіталу підприємства), монографічний, аналізу і синтезу, розрахунково-конструктивний та експериментальний (розробка системи ефективного використання капіталу підприємства).

Джерела інформації наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем теорії і практики використання ресурсів у сільськогосподарському підприємстві, законодавчі та нормативні акти, аналітичні і статистичні матеріали сільськогосподарських підприємств.

Наукова новизна роботи полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні напрямів підвищення ефективності використання капіталу сільськогосподарських підприємств, а саме:

удосконалено:

- теоретико-методичні підходи щодо комплексної оцінки ефективності використання капіталу, які, на відміну від існуючих, передбачають оцінювання виробничих та фінансових показників у їх взаємозв'язку;

дістало подальшого розвитку:

- підходи щодо узагальнення класифікаційних ознак майна підприємства;

- підходи щодо удосконалення міжгосподарських зв'язків між виробниками ресурсів та сільськогосподарськими підприємствами шляхом поєднання виробничої та фінансово-кредитної сфер.

Практична цінність одержаних результатів. Результати дослідження характеризуються достатнім ступенем готовності щодо використання в практичній діяльності сільськогосподарських підприємств. Застосування результатів дослідження дозволяє підвищити ефективність використання капіталу в аграрних підприємствах.

Публікації. Результати кваліфікаційної роботи опубліковані у фаховому виданні: Самойлик Ю.В., Кичигін А.С. Стратегія розвитку потенціалу аграрного сектору: економічні, екологічні, маркетингові тренди. Вісник МАУП. 2023. № 4. С. 7-13.

А також у збірниках тез наукових конференцій:

Кичигін А.С. Управління стратегічним потенціалом підприємств аграрного сектору економіки. Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання, управління, енергоефективності та провайдингу екоінновацій в аграрній і суміжних галузях в умовах глобалізації. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 28 квітня 2022 р.). Полтава : кафедра економіки та міжнародних економічних відносин ПДАА, 2022. 198 с. С. 16-21.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи – 72 сторінок, робота містить 5 рисунків, 13 таблиць, список використаних джерел (72 найменування), 26 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ

ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та види капіталу підприємства

Капітал в сучасному бізнес-світі становить країну, яка дозволяє підприємствам розвиватися та функціонувати в умовах постійних змін та викликів. Сутність капіталу підприємства не обмежується лише фінансовими ресурсами. Вона охоплює різноманітні елементи, які сприяють створенню, розширенню та стабільному функціонуванню підприємства. Це важливий аспект, який визначає його здатність до конкурентоспроможності та стійкості на ринку. У сучасних умовах глобальних змін та викликів у сфері економіки, ефективне управління аграрними підприємствами стає ключовим фактором їхнього сталого розвитку. Однією з центральних складових цього управління є формування ресурсного потенціалу, яке визначається не лише обсягом наявних ресурсів, але й їхньою ефективністю та стратегічним використанням. У даному контексті, розгляд сутності, структури та стратегії формування ресурсного потенціалу аграрних підприємств стає важливим завданням для досягнення конкурентоспроможності та стійкості підприємств в умовах сучасного господарського середовища.

Питання сутності, чинників формування, класифікації, принципів управління та оцінки капіталу компаній, привертають увагу вітчизняні та зарубіжні економісти, особливо І.А. Бланка, І.М. Бойчика, С.В. Волдайцева, Т.Г. Камінської, О.Є. Кузьміна, С.Л. Кучеренка, Н.С. Краснокутської, П.В.Круш, С.В. Поліщук, М. М. Шеремета, Л.І. Шваб та ін. Науковці розглядають капітал з точки зору економічної теорії: капітал є одним із факторів виробництва, тобто всім тим, що використовується для виробництва продукції, але, при цьому, безпосередньо в не споживається в процесі виготовлення продукції (за винятком амортизації). На відміну від інших

виробничих факторів, зокрема земельних та природних ресурсів, капітал складається з продукту, який був раніше виготовлений. Термін капітал використовується інколи як частина інших термінів, до яких це класичне визначення не належить повністю. Адам Сміт, основоположник економічної теорії, уже виділив основний та оборотний капітал, при цьому, оборотний капітал науковець визначив як чинник виробництва, що повністю споживається в даному процесі і включає сировину, напівфабрикати, матеріали, проміжні продукти. Отже, капітал підприємства включає всі активи підприємства, тобто це його економічні ресурси. Капітал класифікують за певними ознаками, які поділяються на види (табл. 1.1).

З урахуванням розглянутої класифікації формується процес управління активами (капіталом) підприємства.

Важливе значення в оцінці капіталу має аналіз його формування, яке пов'язане з такими етапами на різних стадіях його розвитку.

1. Створення нового підприємства. Цей етап найбільш відповідальний у формуванні майна, особливо при створенні великих підприємств. Майно, яке формується на даному етапі, визначає потребу у стартовому капіталі, умови утворення прибутку, оборотність цього майна, рівень його ліквідності тощо.

2. Другим етапом може бути розширення, реконструкція і модернізація діючого підприємства. Цей етап формування активів можна розглядати, як постійний процес його розвитку в розрізі основних стадій його життєвого циклу [28, с.15].

Розширення і оновлення складу майна діючого підприємства здійснюється у відповідності до стратегічних завдань його розвитку з врахуванням можливостей формування інвестиційних ресурсів. Для забезпечення ефективної діяльності підприємства, процес формування майна повинен бути ціленаправленим. Основною метою формування майна підприємства є виявлення і задоволення потреби в окремих його видах для забезпечення операційного процесу, а також оптимізації його складу для забезпечення умов ефективності господарської діяльності.

Класифікація майна підприємства

Класифікаційна ознака	Види капіталу (активів)
1. За формою функціонування активів	- матеріальні; - нематеріальні; - фінансові.
2. За характером участі в господарському процесі і швидкості (тривалості) обороту	- оборотні активи; - необоротні активи.
3. За характером обслуговування видів діяльності	- операційні; - інвестиційні.
4. За характером фінансових джерел формування	- валові активи - вся сукупність майнових цінностей, які сформовані за рахунок власного і позиченого капіталу. - чисті активи. Вони характеризують вартість майна сформованого за рахунок власного капіталу.
5. За характером володіння	- власні активи; - орендовані активи.
6. За ступенем ліквідності	- активи в абсолютно ліквідній формі. До них належать грошові активи у національній та іноземній валюті. - високоліквідні активи. До них належать короткотермінові фінансові вкладення і короткотермінова дебіторська заборгованість. - середньоліквідні активи. До них належать усі форми дебіторської заборгованості, окрім короткотермінової та безнадійної. - слаболіквідні активи. До них відносять активи, які можуть бути переведені у грошову форму без втрат своєї поточної ринкової вартості, а саме: виробничі запаси, незавершене виробництво, основні засоби, незавершені капіталовкладення, обладнання, яке призначене для монтажу, нематеріальні активи. - неліквідні активи. Це активи, які не можуть бути самостійно реалізовані. Вони можуть бути продані тільки в складі цілісного майнового комплексу. До них належать: - безнадійна дебіторська заборгованість; - витрати майбутніх періодів.

Джерело: узагальнено автором за [5, 6, 16, 24]

Можна виділити такі принципи формування капіталу.

1. Врахування найближчих перспектив розвитку операційної діяльності і форм її диверсифікації.

2. Забезпечення відповідності обсягу і структури капіталу обсягу і структури виробництва та збуту продукції.

3. Забезпечення оптимального складу майна з позиції ефективності господарської діяльності.

4. Забезпечення умов прискорення обороту капіталу в процесі його використання.

5. Вибір найбільш прогресивних видів капіталу з позиції забезпечення росту ринкової вартості підприємства [54, с.251].

При визначенні найближчих перспектив розвитку формування капіталу підприємства підпорядковано в першу чергу завданням його розвитку. Так як на початкових стадіях життєвого циклу обсяг операційної діяльності зростає досить високими темпами, то капіталу, який формується на початковій стадії повинен мати певний резервний потенціал, який забезпечив би можливість приросту продукції.

Принцип забезпечення відповідності обсягу і структури капіталу обсягу та структури виробництва і збуту продукції повинен реалізовуватись в процесі розробки бізнес-плану створення нового підприємства шляхом визначення потреби в окремих видах майна.

Капітал підприємства становлять основні засоби та оборотні активи, а також інші цінності, вартість яких відображається в балансі підприємства.

Капітал підприємства відповідно до законодавства України, статуту підприємства та укладених угод належить йому на праві власності, повного господарського відання або оперативного управління. Капітал підприємства спочатку створюється за рахунок майна, переданого йому засновниками у виді внесків (паїв).

Загалом джерелами формування капіталу підприємства є:

- внески засновників у грошовій та матеріальній формі;
- дохід, отриманий від реалізації продукції, робіт, послуг;
- дохід від цінних паперів;
- позики банків, інших кредитних установ;
- капітальні вкладення та субсидії з бюджетів;
- надходження від приватизації власності;

- придбання майна іншої компанії;
- благодійні внески, пожертви організацій, громадян;
- інші джерела, не заборонені чинним законодавством.

Капітал збільшується під час операційної та іншої діяльності. Він може бути предметом угод, відчужень, іпотеки. Зазвичай капітал відокремлюється від власності його засновників, учасників та службовців. Підприємство несе відповідальність за свої борги майном, що належить йому, на яке можуть звернутися позови ділові партнери або кредитори у разі невиконання компанією будь-яких зобов'язань перед ними [59, с.124].

Якщо підприємство визнано неплатоспроможним, його майно може бути використано для задоволення вимог кредиторів. Залишки майна такого ліквідованого підприємства передаються його засновникам та учасникам, які мають право на це майно. Капітал компанії включає ті види майна, необхідні для здійснення господарської діяльності. У складі капіталу є матеріальні та нематеріальні елементи.

До матеріальних елементів належать: земля, будинки, будівлі, машини, обладнання, грошові кошти, сировина, матеріали, напівфабрикати, готова продукція. Нематеріальні елементи створюються в процесі господарської діяльності організації. Сюди входять: найменування та репутація підприємства, бренд, інформаційна база постійних клієнтів, торгові марки, навички управління, запатентовані методи виробництва, кваліфікація персоналу, ноу-хау, авторські права, контракти, тощо.

Капітал у матеріальному вираженні включає в себе основні та оборотні засоби. Основний капітал включає матеріальні фактори довгострокового використання, такі як будівлі, споруди, машини, обладнання тощо. Оборотний капітал спрямовується на придбання коштів на кожен виробничий цикл (сировина, основні та допоміжні матеріали), а також на заробітну плату. Основний капітал використовується протягом тривалого часу, оборотний капітал повністю споживається протягом одного циклу виробництва [53, с. 15].

Основний капітал здебільшого ототожнюється з основними засобами підприємства. Разом з тим, поняття основного капіталу є ширшим, оскільки крім основних фондів, які становлять значну його частину, основний капітал включає також незавершене будівництво та довгострокові інвестиції – грошові кошти для збільшення капіталу. Капітал підприємства має низку особливостей:

1. У складі необоротного капіталу на етапі створення підприємства відсутні довгострокові інвестиції, оскільки вони формуються протягом подальшої інвестиційної діяльності.

2. У складі оборотних коштів на початковому етапі їх формування дебіторська заборгованість майже відсутня. Крім того, короткострокові фінансові інвестиції мінімізовані. Вони включаються до капіталу лише у тому випадку, якщо внесок засновників до статутного фонду здійснюється у вигляді короткострокових фінансових інструментів [27, с. 116].

Розрахунок потреби капіталу новоствореного підприємства проводиться за такими видами:

- основні засоби;
- нематеріальні активи;
- запаси товарно-матеріальних цінностей, які забезпечують виробничу діяльність;
- грошові активи;
- інші види активів (майна).

Потреба в основних засобах визначається за їх окремими групами:

- а) виробничі будівлі і приміщення;
- б) машини і обладнання, які використовуються у виробничому технологічному процесі і в процесі управління операційною діяльністю.

Потребу у нематеріальному необоротному майні визначають, виходячи з технології, яка використовується у виробничому процесі, а також враховується форма задоволення потреби в окремих його видах – а саме: придбання у власність, фінансова чи оперативна оренда. Потреба в запасах

визначається диференційовано у розрізі окремих їх видів: а) потреба в оборотному капіталі, який вкладається у виробничі запаси; б) потреба в оборотному капіталі, який вкладається у запаси готової продукції; в) потреба в оборотному капіталі, який вкладається у запаси товарів (для підприємств торгівлі) [17, с. 95].

Потреба в оборотному капіталі, який вкладається у запасі визначається у запасах кожного виду.

Потреба у грошових активах визначається на основі майбутнього їх витрачання на розрахунки з оплати праці; на авансові і податкові платежі; на маркетингову діяльність; за комунальні послуги тощо. В практиці нових підприємств потреба в них визначається на майбутніх три місяці. В процесі господарської діяльності нормативи грошового майна (активів) знижуються.

Потреба в інших активах визначається методом прямого підрахунку за окремими їх видами і підвидами. Окремо визначається потреба в оборотних і необоротних інших активах.

3. Принцип оптимальності складу майна з позиції ефективності господарської діяльності направлений, з однієї сторони, на забезпечення майбутнього повного корисного використання окремих його видів, а з іншої сторони – на підвищення сукупної потенційної їх здатності генерувати операційний прибуток.

На другому етапі оптимізується співвідношення між активною і пасивною частиною необоротного майна.

4. Принцип забезпечення умов прискорення обороту майна (активів) у процесі їх використання. Необхідність реалізації цього принципу пов'язано з тим, що прискорення обороту майна має як пряму, так і непряму дію на величину операційного прибутку підприємства.

Пряма дія прискорення обороту майна на розмір прибутку визначається тим, що збільшення швидкості обороту активів призводить до пропорційного росту (при інших рівних умовах) операційного прибутку, який утворюється цими активами. Непряма дія прискорення обороту активів на розмір

прибутку визначається тим, що зниження тривалості обороту цих активів призводить до відповідного зниження потреби в них. Зменшення суми операційних активів викликає зниження суми операційних витрат, що при інших рівних умовах призводить до росту (операційного) прибутку.

З метою ефективного управління оборотом операційних активів їх розподіляють на три групи:

1. Високооборотні операційні активи.

До них належать виробничі запаси з придбанням і доставкою яких нема проблем, а відповідно і нема необхідності формування страхових і сезонних запасів; запасів готової продукції, які користуються попитом у покупців; короткотермінової дебіторської заборгованості; грошових активів у національній та іноземній валюті, які постійно обслуговують операційний процес.

2. Операційні активи з нормальною оборотністю. До них належать інші види оборотних операційних активів підприємства, які не ввійшли до першої групи. Вони складають, як правило, переважну частину оборотних активів.

3. Низькооборотні операційні активи. До них належать необоротні операційні активи, зокрема виробничі основні засоби і нематеріальні активи, які використовуються в операційному процесі. Слід відмітити, що необоротні операційні активи здійснюють постійний вартісний кругообіг (як і оборотні активи). Однак тривалість цього обігу в часі досить велика і в декілька разів перевищує тривалість операційного циклу (період обороту оборотних операційних активів).

4. Принцип вибору найбільш прогресивних видів майна з позиції забезпечення росту ринкової вартості підприємства. Теперішній ринок засобів і предметів виробництва, а також фінансовий ринок пропонують для формування активів підприємства низку альтернативних об'єктів й інструментів. У процесі їх конкретного вибору треба при усіх інших рівних умовах враховувати їх перспективність, багатofункціональність, здатність

генерувати (утворювати) прибуток у різних господарських ситуаціях і відповідно підвищувати ринкову вартість підприємства [36, с. 25].

Підсумовуючи варто зазначити, що капітал підприємства є однією із складових ресурсного потенціалу компанії, від забезпеченості капіталом та ефективності його використання залежить ефективність господарської діяльності компанії, його ліквідність та фінансовий стан, залежність від кредиторів, можливість появи банкрутства. Таким чином, підприємствам необхідно впроваджувати ефективну стратегію управління, формування та використання капіталу та оптимізувати його склад та джерела поповнення.

1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності використання капіталу підприємства

Оцінка ефективності використання капіталу підприємств має важливе значення, оскільки від структури капіталу, рівня забезпеченості ним залежить фінансовий стан підприємства та ефективність господарської діяльності. Стабільність фінансового стану підприємства залежить від правильності використання капіталу підприємства, тому для його оцінки необхідно вивчити передусім склад, структуру капіталу та джерела його утворення, а також причини їх зміни. Особлива увага при цьому приділяється вивченню причин, які негативно впливають на фінансовий стан підприємства. Основними джерелами інформації для аналізу формування та використання капіталу підприємства є:

- нормативно-правова інформація:
- Цивільний Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-гу (Глава 8. Підприємницькі товариства, Книга третя. Права власності та інші речові права);
- Положення (стандарти) бухгалтерського обліку: 2 «Баланс», 6 «Примітки до фінансової звітності»;

- планова: бізнес-план підприємства, обґрунтування інвестиційних проектів;
- звітна фінансова: баланс (ф. 1), примітки до фінансової звітності (ф. 5);
- звітна статистична:
 - Звіт про залишки і використання палива та пально-мастильних матеріалів 4-МТП (місячна);
 - Звіт про залишки, надходження і витрати дорогоцінних металів, які містяться у приладах, устаткуванні та інших виробках (4-дм);
 - Звіт про наявність обчислювальної техніки – 2-інф (річна);
 - звіт про наявність та рух основних засобів, амортизацію (знос) – 11-03 (річна);
 - Звіт про продаж і запаси товарів (продукції) в оптовій торгівлі – 1-опт (квартальна);
 - Звіт про продаж і запаси товарів (продукції) в оптовій – 1-опт;
 - Звіт про продаж та запаси товарів у торговій мережі і мережі ресторанного господарства – 3-торг.
- облікова: реєстри за рахунками класу 1 «Необоротні активи», класу «Запаси», класу 3 «Грошові кошти, розрахунки та інші активи»;
- інша: інвентаризаційні описи, акти про оцінку майна і майнових прав тощо [1-6, 46].

Основою інформаційного забезпечення при аналізі капіталу підприємства є бухгалтерський баланс, який являє собою моментальний знімок фінансово-господарського стану фірми на певну дату. Баланс дозволяє зробити оцінку найсуттєвіших ознак підприємства. Саму процедуру оцінок прийнято називати читанням балансу. Вміння читати баланс – важлива професійна характеристика фінансиста, яка надає йому можливість скласти прогнозні баланси й управляти найважливішими фінансовими параметрами фірми. До того ж, вміння читати фінансові звіти допомагає фінансовому аналітику скласти правильну думку про фінансовий стан і

операційну діяльність інших компаній. Баланс – звіт про фінансовий та майновий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал. Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий та майновий стан підприємства на звітну дату. Загальна вартість капіталу підприємства дорівнює валюті балансу. Підсумок I розділу активу несе інформацію про сукупну вартість необоротних активів у складі: нематеріальних активів, незавершеного будівництва, основних засобів, довгострокових фінансових інвестицій та ін.

Інформацію про вартість оборотних активів наведено у розділі II активу балансу: сукупна вартість, виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги та за розрахунками, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти та їх еквіваленти. Інформація про витрати майбутніх періодів підприємства наведена у розділі III активу балансу, а про необоротні активи та групи вибуття у розділі IV [46]. Ціль аналізу капіталу підприємства – дослідження абсолютних і відносних змін статей активу балансу за певний період, відстеження тенденцій їх змін та визначення джерел їх фінансування.

Задачі аналізу капіталу підприємства:

- дослідження складу, динаміки і структури майна підприємства;
- аналіз стану майна підприємства;
- оцінка складу і джерел утворення майна підприємства;
- визначення ефективності фінансування і використання капіталу підприємства.

Основним показником, що характеризують ефективність використання капіталу підприємства є фінансовий стан підприємства. Аналіз фінансових передумов неплатоспроможності та банкрутства підприємства вирішує наступні завдання:

1. Оцінка діяльності підприємств, що перебувають у передбанкрутному стані:

а) оцінка результатів господарської діяльності за попередні та поточний періоди (роки);

б) виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники діяльності підприємства;

в) діагностика (прогнозування) банкрутства.

2. Оцінка структури балансу.

3. Оцінка фінансового стану неплатоспроможного підприємства.

4. Розробка варіантів та організаційних процедур щодо можливості подальшої діяльності підприємства [10, с. 186].

Критеріями оцінки фінансового стану підприємства у короткостроковій перспективі є його ліквідність і платоспроможність, тобто можливість своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за поточними зобов'язаннями.

Аналіз фінансового стану підприємства доцільно проводити за показниками структури капіталу, стану оборотних активів, стану основного капіталу та коефіцієнту фінансового лівериджу, коефіцієнта Бівера та показників оцінювання ліквідності і платоспроможності підприємства, а також п'ятифакторну модель визначення індексу Z .

Ліквідність підприємства – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. Іншими словами, ліквідність характеризується спроможністю підприємства в короткі терміни перетворювати свої активи на гроші для покриття всіх необхідних платежів. Ліквідність визначається співвідношенням величини ліквідних засобів, які можуть бути використані для погашення боргів, і величини зобов'язань. За своїм змістом ліквідність підприємства означає ліквідність його балансу.

За ознакою рівня ліквідності, тобто швидкості перетворення в грошові кошти, активи підприємства поділяються на 4 групи:

- високоліквідні, або найбільш ліквідні активи (A1).
- середньоліквідні, або активи, що швидко реалізуються (A2).
- низьколіквідні, або активи, що повільно реалізуються (A3).
- важколіквідні, або активи, що важко реалізуються (A4).

За ознакою терміновості оплати пасиви балансу, або зобов'язання, поділяються на 4 групи:

- найбільш термінові зобов'язання, або негайні пасиви (П1).
- короткострокові зобов'язання, або короткострокові пасиви (П2).
- довгострокові зобов'язання, або довгострокові пасиви (П3).
- постійні зобов'язання, або постійні пасиви (П4).

Аналіз ліквідності балансу передбачає порівняння величин наведених груп активів і пасивів. Баланс підприємства вважається абсолютно ліквідним, якщо одночасно виконуються наступні умови:

$$\begin{cases} A1 \geq П1; \\ A2 \geq П2; \\ A3 \geq П3; \\ A4 \leq П4. \end{cases} \quad (1.1)$$

Якщо виконуються перші три умови ($A1 \geq П1$, $A2 \geq П2$, $A3 \geq П3$), то обов'язково виконується й четверта умова ($A4 \leq П4$), що свідчить про наявність у підприємства власних оборотних коштів.

Порівняння високоліквідних і середньоліквідних активів ($A1 + A2$) з найбільш терміновими і короткостроковими зобов'язаннями ($П1 + П2$) дозволяє визначити поточну ліквідність балансу. Зіставлення ж низьколіквідних активів ($A3$) з довгостроковими зобов'язаннями ($П3$) відображає перспективну ліквідність. Поточна ліквідність свідчить про рівень платоспроможності підприємства на найближчий період часу, а перспективна – є прогнозом платоспроможності на основі порівняння майбутніх надходжень і платежів.

Для комплексної оцінки ліквідності балансу в цілому визначається загальний показник ліквідності (ЗПЛ) за формулою:

$$ЗПЛ = \frac{A1 \times V_{A1} + A2 \times V_{A2} + A3 \times V_{A3}}{П1 \times V_{П1} + П2 \times V_{П2} + П3 \times V_{П3}}, \quad (1.2)$$

де A і $П$ – підсумки відповідних груп активів і пасивів;

V_A і V_P – питома вага відповідних груп активів і пасивів в їх загальному підсумку, %.

Збільшення загального показника ліквідності свідчить про зростання рівня ліквідності балансу в цілому, і навпаки. З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що впливають із кредитних та інших операцій грошового характеру і мають певні терміни оплати. Отже, платоспроможність – це можливість підприємства своєчасно і в повному обсязі задовольняти платіжні вимоги постачальників, повертати кредити і позики, виплачувати заробітну плату, вносити платежі до бюджету, тобто проводити розрахунки по короткострокових зобов'язаннях. Платоспроможність підприємства залежить від рівня ліквідності його активів [41, с. 147].

З метою своєчасного виявлення тенденцій формування незадовільної структури балансу у прибутково працюючих підприємств доцільно проводити оперативний (щоквартальний) аналіз їх платоспроможності за допомогою коефіцієнта Бівера (K_B), який визначається як відношення різниці між чистим прибутком та нарахованою амортизацією до суми довгострокових та поточних зобов'язань:

$$K_B = \frac{ЧП - А}{ДЗ + ПЗ}, \quad (1.3)$$

де, K_B – коефіцієнт Бівера;

$ЧП$ – чистий прибуток (ряд. 220 звіту про фінансові результати);

$А$ – амортизація (ряд. 260 звіту про фінансові результати);

$ДЗ$ – довгострокові зобов'язання (ряд. 480 балансу);

$ПЗ$ – поточні зобов'язання (ряд. 620 балансу).

Ознакою формування незадовільної структури балансу є такий фінансовий стан підприємства, коли на протязі тривалого проміжку часу (1,5-2 роки) коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2.

Найбільш поширеними у сучасній фінансовій літературі багатofакторними моделями прогнозування банкрутства є моделі Альтмана,

Спрінгейта, модель Чессера, дискримінантна модель Ліса, дискримінантна модель Талера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера, оцінка ймовірності банкрутства за критерієм Фулмера, дискримінантна модель Беермана, модель Терещенка, модель Савицької, модель Матвійчика та інших економістів, які, по суті, являють собою моделі обробки вхідної інформаційної бази на основі розрахунку інтегрального показника фінансового стану підприємства – об'єкта дослідження. Мною пропонується розрахунок моделі Альтмана (у різних літературних джерелах використовуються також назви: п'ятифакторна модель Альтмана, індекс Z, розрахунок Z-показника, індекс кредитоспроможності, індекс Альтмана). Має такий вигляд:

$$Z=0,717K_1+0,847K_2+3,107K_3+0,42K_4+0,995K_5, \quad (1.4)$$

де K_1, K_2, K_3, K_4, K_5 – коефіцієнти:

K_1 = середньорічна величина власних оборотних коштів / середньорічна вартість активів;

K_2 = чистий прибуток (збиток) / середньорічна вартість активів;

K_3 = прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування / середньорічна вартість активів;

K_4 = середньорічна вартість власного капіталу / середньорічна величина зобов'язань;

K_5 = чистий дохід (виручка) від реалізації / середньорічна вартість активів.

Значення показника «Z» пов'язане з імовірністю виникнення кризового стану і банкрутства. Якщо $Z < 1,8$ – ймовірність дуже висока; $1,81 < Z < 2,70$ – висока; $2,71 < Z < 2,99$ – можлива; $Z > 3,00$ – дуже низька.

Залежно від методики дослідження оціночних показників знайшли розповсюдження такі методичні підходи, як:

– динамічний (ретроспективний) аналіз певних показників, який передбачає їх вивчення в динаміці та вимірювання взаємозв'язків за даними динамічних рядів;

- порівняльний аналіз – зіставлення фактично досягнутого значення показника із середньо галузевим або середнім по групі аналогічних підрозділів чи підприємств;
- еталонний аналіз, проведення якого передбачає порівняння фактично досягнутого значення показника з певним еталоном (нормативом), який визначено як допустима (критична) межа його зміни;
- дисперсійний аналіз – визначення відхилення одного показника від іншого за варіюючими ознаками та його залежності від цих ознак (наприклад, чисельність корів, їх групування за продуктивністю);
- кореляційно-регресійний аналіз – застосовується при визначенні тісноти взаємозв'язку різних факторів, що впливають на одну із величин (наприклад, продуктивність праці, вплив добрив на урожайність сільськогосподарських культур) [128, с. 107].

Застосування автоматизованих діагностичних систем значно спрощує та прискорює процедуру діагностики, дає можливість використовувати сучасний математичний апарат для обробки інформації, накопичувати інформацію в базах знань та використовувати їх для подальших досліджень.

При оцінці майна підприємства доцільно проаналізувати його структурні елементи, зокрема основні засоби та оборотні активи. Економічна оцінка ефективності використання основних засобів проводиться за наступними групами показників: забезпечення підприємства основними засобами; стан основних засобів; ефективність використання основних засобів. До показників, які характеризують забезпеченість підприємства основними засобами, належать: фондомісткість, фондоозброєність, коефіцієнт реальної вартості основних виробничих засобів у майні підприємства.

Фондомісткість є величиною зворотною до фондівіддачі. Фондомісткість характеризує забезпеченість підприємства основними засобами і визначається як відношення вартості основних засобів до вартості виробленої продукції.

Коефіцієнт вартості основних виробничих засобів у майні підприємства визначається діленням вартості основних виробничих засобів (за мінусом суми зносу основних засобів) на вартість майна підприємства.

Якщо коефіцієнт реальної вартості основних виробничих засобів у майні підприємства сягає критичної позначки (0,2 – 0,3), то реальний виробничий потенціал підприємства буде низьким і треба терміново шукати кошти для виправлення становища.

Фондоозброєність показує величину основних засобів, що припадає на одного працівника.

До показників якісного стану основних засобів відносяться коефіцієнти зносу, придатності, оновлення, вибуття і приросту.

Коефіцієнт зносу показує, яка частина вартості основних засобів вже перенесена на готову продукцію, який ступінь зношеності діючих основних засобів. Він розраховується як відношення суми зносу основних засобів до первісної їх вартості. На величину коефіцієнта зносу впливають такі фактори, як ступінь оновлення основних засобів, виконання плану капітального ремонту, строки служби основного енергообладнання тощо.

Показник зносу основних засобів може визначатись у відсотках на початок і на кінець звітного періоду і дає змогу оцінити стан основних засобів.

Коефіцієнт придатності – показник, зворотний коефіцієнту зносу; він характеризує стан основних засобів на визначену дату і розраховується шляхом відношення незношеної їх частини до первісної вартості. Коефіцієнт придатності показує, яка частина основних засобів придатна для експлуатації в процесі господарської діяльності.

Коефіцієнт оновлення основних засобів показує, яку питому вагу займають введені в дію основні засоби в їх первісній вартості на кінець періоду, що аналізується.

Коефіцієнт оновлення основних засобів характеризує інтенсивність уведення в дію нових основних засобів. Він показує частку введених

основних засобів за визначений період у загальній вартості основних засобів на кінець звітного періоду.

Коефіцієнт вибуття основних засобів розраховується як відношення основних засобів, які вибули за розрахунковий період, до первісної вартості всіх основних засобів на початок розрахункового періоду. Вибуття основних засобів відбувається у зв'язку з їх ліквідацією чи продажем іншим підприємствам та організаціям.

Вибуття внаслідок ліквідації відображає відносну величину фізичного і морального зносу основних засобів на відміну від вибуття з причини продажу основних засобів іншим підприємствам, що не змінює загальної маси діючих основних засобів. Вибуття внаслідок ліквідації відображає дійсне зменшення основних засобів в народному господарстві.

Коефіцієнт приросту основних виробничих засобів розраховується як відношення різниці між вартостями введених і виведених з експлуатації основних засобів за звітний період до балансової вартості основних засобів.

Крім вищезазначеного, існує група показників ефективності використання основних виробничих засобів.

До показників ефективності використання основних виробничих засобів належать: фондвіддача, рентабельність основних засобів і абсолютна сума прибутку, що припадає на одну гривню основних засобів.

Фондвіддача – це величина, зворотна показнику фондомісткості. Вона показує суму виробленої продукції, що припадає на одну гривню основних виробничих засобів.

Рентабельність основних засобів характеризує ступінь використання основних засобів і визначається як відношення балансового прибутку за звітний період до балансової вартості основних засобів на кінець звітного періоду [58, с. 139].

Ефективність використання оборотних активів на підприємстві має важливе значення, оскільки справляє значний вплив на загальну ефективність всієї сукупності засобів, залучених підприємством. Це пояснюється тим, що

тривалість обороту основних і оборотних засобів суттєво відрізняється через принципові відмінності за характером участі у виробничому процесі основних та оборотних фондів. Якщо перші неодноразово беруть участь у процесі виробництва, то оборотні засоби – один раз, повністю споживаючись у кожному його циклі. Обороти основних засобів вимірюються роками, водночас як оборотні засоби і засоби обігу протягом року здійснюють, як правило, декілька оборотів. Отже, оборотні активи, що обслуговують обороти оборотних засобів і засобів обігу, багато в чому визначають загальні темпи і ефективність виробництва.

Ефективність використання оборотних коштів не можна виміряти за допомогою одного показника. Для цього необхідна система показників, найважливішим з яких є швидкість обертання. Цей показник обчислюється у днях і характеризується періодом, за який оборотні кошти підприємства здійснюють один оборот.

$$O = \frac{C \times D}{P}, \quad (1.5)$$

де O – термін обертання оборотних коштів (днів);

C – середні залишки нормованих оборотних коштів (грн);

D – тривалість періоду, за який обчислюється обертання (днів);

P – обсяг реалізованої продукції (грн).

Цей показник водночас відображає обсяг реалізації створених товарів і наданих послуг за даний період і ефективність використання матеріальних засобів і коштів.

Обертання оборотних коштів обчислюється за планом і фактично. Порівнюючи фактичний час обертання з плановим, визначають прискорення або сповільнення обертання як щодо всіх нормованих оборотних коштів, так і до окремих їх статей.

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів використовується коефіцієнт обертання (K_0), який визначається за формулою:

$$K_0 = \frac{P}{C}, \quad (1.6)$$

де P – обсяг реалізованої продукції (грн);

C – середні залишки нормованих оборотних коштів (грн).

Цей показник характеризує кількість оборотів оборотних коштів за звітний період. Чим більше оборотів здійснюють оборотні кошти, тим краще вони використовуються. У результаті прискорення обертання оборотних активів з обігу вивільняються матеріальні ресурси і джерела їх формування, при уповільненні – до обігу залучаються додаткові активи.

Вивільнення оборотних активів може бути абсолютним і відносним. Абсолютне має місце у випадку, коли фактичні залишки оборотних активів менші від нормативу або залишків попереднього періоду при збереженні чи перевищенні обсягу реалізації за визначений період.

Відносне вивільнення має місце у випадках, коли прискорення їх обертання відбувається одночасно зі зростанням виробничої програми підприємства, причому темп зростання залишків виробництва випереджає темп зростання залишків оборотних активів [10, с. 214]. Ефективність використання капіталу оцінюється для визначення привабливості проєкту для потенційних його учасників і обґрунтування джерела фінансування. Розрізняють велику кількість ознак, за якими можливо визначити ефективність використання капіталу. Найпоширеніші з них наведено у додаток А.

Проведене дослідження доводить, що сьогодні оцінку ефективності використання капіталу на підприємстві проводиться з застосуванням розширених методів, зокрема з оцінювання дисконтованого грошового потоку, методів оцінювання технічних, технологічних та економічних показників ефективності використання капіталу організацій на різних етапах розвитку та кількісних методів оцінки внутрішньогосподарської ефективності діяльності та методу соціальної оцінки ефективності господарської діяльності підприємств.

Висновки до розділу 1

1. Капітал підприємства є складовою ресурсного потенціалу підприємства, складається з основних фондів та оборотних активів, а також інших цінностей, вартість яких відображається в балансі підприємства. Капітал підприємства відповідно до чинного законодавства України, статуту підприємства та договорів належить йому як власність, на правах повного господарського управління чи лише оперативного управління. Капітал підприємства створюється за рахунок майна його засновників у вигляді внесків (паїв).

2. Важливе значення має пошук шляхів поліпшення оборотних активів, що передбачає насамперед впровадження сучасних технологій та інших досягнень інноваційної діяльності та науково-технічного прогресу, що забезпечують економію ресурсів, зниження собівартості продукції, зростання якості продукції. Важливу роль, при цьому, відіграє удосконалення відносин із суб'єктами господарювання, контрагентами даного підприємства.

3. Від забезпеченості підприємства капіталом залежать його фінансові результати діяльності залежність від кредиторів та фінансова стійкість, тому необхідний постійний пошук шляхів оптимізації структури майна та джерел його формування.

4. Беззаперечним є той факт, що здійснення оцінки ефективності використання капіталу підприємства з ціллю визначення рівня ефективності діяльності в цілому, потребує комплексного дослідження як за кількісними, так і за якісними показниками, які найбільше відповідатимуть специфіці галузевих господарських процесів підприємства.

5. Пошук шляхів підвищення ефективності використання капіталу передбачає насамперед впровадження сучасних технологій та інших досягнень науково-технічного прогресу, що забезпечують економію ресурсів, здешевлення виробництва і зростання якості продукції.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ ДОСЯГНУТОГО РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Склад і структура капіталу підприємства

Приватне підприємство є типовим сільськогоспо-дарським підприємством Полтавського району, яке знаходиться на відстані 16 км від м. Полтава. Полтавський район розташований в межах Придніпровської низовини, а точніше Полтавської рівнини в північно-східній частині Полтавської області. Площа району – 1259,89 км², що складає 4,4 % території області. Територією району проходять магістралі республіканського і європейського значення. Площа сільськогосподарських угідь становить 93,5 тис. га, більшість з них – це чорноземи. Район має хорошу розвинену інфраструктуру. У Полтавському районі відкрито п'ять нафтових, газових і газоконденсатних родовищ. Полтавський район має зручне економіко-географічне положення. Для даної території характерний помірно-континентальний клімат, середня температура влітку – 19-23 ° С, взимку – (-8-10 °С), кількість опадів – 480-520 мм.

Погодні умови останнім часом зазнали значних змін, що негативно позначається на сільському господарстві. Рівень ґрунтових вод – 17018 м. Найбільш поширені ґрунти – чорноземи типові малогумусні важкосуглинки, частково вилужені, залягають на плоских вододільних терасах. Таким чином, сільське господарство є домінуючою галуззю Полтавського району. Підприємство розташоване у лісостеповій зоні достатньої вологості. середньорічна кількість опадів, за даними полтавської мете реологічної станції, складає 450 мм. У підприємстві є кілька типів ґрунтів, які утворилися в залежності від різних умов рельєфу, зволоження ґрунту, різних ґрунтових порід. Переважають в господарстві чорноземи глибокі мало гумусні. Рельєф господарства в основному рівнинний. Таким чином, природо-кліматичні

умови підприємства є сприятливими для вирощування основних сільськогосподарських культур. Далі розглянемо організаційно-економічну структуру господарства (додатки Б, В).

Досліджуване підприємство є суб'єктом господарювання, заснованим на базі колективного сільськогосподарського підприємства ім. Воровського, що реорганізується і утвореним на засадах угоди громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності у сільському господарстві з метою одержання прибутку. Дане підприємство до 2013 р. діяло у формі товариства з обмеженою відповідальністю, а у 2013 р. відбулася його реорганізація. Проаналізуємо склад і структуру земельних угідь сільськогосподарського підприємства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Склад і структура сільськогосподарських угідь
у підприємстві, 2018 – 2022 рр.**

Вид земельних угідь	Роки					2022 р. до 2018 р.	
	2018	2019	2020	2021	2022	абсолютне відхилення, (+, -)	відносне відхилення, %
Сільськогосподарські угіддя, га	4110	4076	4014	3974	3979	-131	-3,2
у т. ч. рілля	3914	3880	3818	3778	3783	-131	-3,3
Сінокоси та пасовища	196	196	196	196	196	0	0
Рівень розораності сільськогосподарських угідь, %	95,2	95,2	95,2	95,1	95,1	-0,1	x

Аналіз даних табл. 2.1 свідчить, що земельна площа підприємства складала у 2022 р. 3979 га, що на 131 га менше, ніж у 2018 р., починаючи із 2013 р. відбувається поступове скорочення площі земельних і сільськогосподарських угідь підприємства, це пов'язано із організаційно-правовими змінами. Площа ріллі складала у 2022 р. 3783 га, що складає 95,1 %. Такий рівень розораності є високим, це негативний чинник, враховуючи те, що у господарстві розвивається тваринництво, для розвитку якого потрібні більші площі сінокосів та пасовищ. У досліджуваному підприємстві частка цих угідь становить лише 4,9 % (196 га). Протягом 2018-

2022 рр. їх площа фактично не змінювалась. Виробничий потенціал сільськогосподарського підприємства, окрім земельних та трудових ресурсів, включає також техніко-технологічний потенціал, який використовується безпосередньо у виробничому процесі і є основою цього процесу. Техніко-технологічну основу для діяльності підприємства складають машини й обладнання, так звана активна частина основних засобів. Проаналізуємо забезпеченість підприємства виробничими засобами та показники ефективності їх використання (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка забезпеченості підприємства основними та оборотними засобами та ефективності їх використання, 2018 – 2022 рр.

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Нематеріальні активи на початок року	1157	1157	1041	929	663	-494,0
Нематеріальні активи на кінець року	1157	1041	929	663	547	-610,0
Вартість основних засобів на початок року	72489	90156	96386	44690	48449	-24040,0
Вартість основних засобів на кінець року	90156	96386	108197	48449	55197	-34959,0
Середньорічна вартість основних засобів	81322,5	93271	102291,5	46569,5	51823	-29499,5
Вартість оборотних засобів на початок року	66697	66620	69952	77018	82476	15779,0
Вартість оборотних засобів на кінець року	66620	69952	77018	82476	113952	47332,0
Середньорічна вартість оборотних засобів	66658,5	68286	73485	79747	98214	31555,5
Фондозабезпеченість	1958,6	2269,4	2509,6	1160,2	1304,1	-654,6
Фондоозброєність праці	341,7	395,2	467,1	213,6	238,8	-102,9
Забезпеченість основних засобів оборотними	0,82	0,73	0,72	1,71	1,90	1,1
Фондомісткість	0,77	0,89	0,86	0,37	0,36	-0,4
Фондовіддача	1,30	1,12	1,17	2,71	2,81	1,5
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	1,584	1,527	1,623	1,580	1,481	-0,1
Тривалість одного обороту, днів	230	239	225	231	246	15,9

Середньорічна вартість основних засобів у підприємства у 2022 р. порівняно з 2018 р. скоротилась на 24040 тис. грн (на 33,2 %), досягнувши на кінець 2022 р. 55197 тис. грн. Вартість нематеріальних активів є невеликою – 663 тис. грн у 2022 р., що на 494 тис. грн, або 42,7 %, менше в порівнянні із 2018 р. Показники фондозабезпеченості та фондоозброєності праці є високими, досягаючи у 2022 р. відповідно 1294,6 тис. грн та 238,8 тис. грн, що свідчить про високий рівень технічної оснащеності праці та переважаючий інтенсивний тип розвитку підприємства. Однак ці показники суттєво зменшуються в динаміці, вказуючи на зниження ефективності використання земельних і трудових ресурсів підприємства.

Показник фондівдачі зріс і склав у 2022 р. 2,81 грн, тоді як фондоємність становила 0,36 грн і має тенденцію до зростання. Тривалість одного обороту оборотних засобів у господарстві у 2022 р. порівняно з 2018 р. збільшилась на 15,9 %, досягнувши показника у 2022 р. на рівні 246 днів. Зменшити тривалість оборотності оборотних активів у сільському господарстві вкрай складно у зв'язку з особливостями технологічного процесу. Проте, цього можна досягти, зменшуючи дебіторську заборгованість, що є особливо актуальним у періоди значної інфляції, яка зараз має місце в економіці України.

Вивчаючи склад капіталу, необхідно проаналізувати склад статей балансу. Якщо питома вага необоротних активів вище за 50 % в їх загальній структурі, то в такому разі підприємство має важку структуру активів, якщо менше 50 % – легку, або мобільну (табл. 2.3). Аналіз даних табл. 2.3 свідчить, що відбувається збільшення середньорічної вартості активів підприємства. У 2022 р. вартість активів становила 15064 тис. грн, це на 1503,5 тис. грн, або на 1 % більше, ніж порівняно із 2018 р. Найбільшу питому вагу в структурі активів складають оборотні активи – 65,2 % (98214 тис. грн) у 2022 р., варто зауважити, що до 2020 р. у господарстві була наявна важка структура активів, так як у структурі активів переважали основні засоби. У підприємстві практично відсутні нематеріальні активи, що є негативним в сучасних умовах (рис. 2.1).

**Динаміка показників складу і структури активів підприємства,
2018-2022 рр.**

Показники	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.		2022 р.		Абсолютне відхилення, 2022 р. від 2018 р., +,-	
	сума тис. грн,	питома вага, %	сума тис. грн,	питома вага, %	сума тис. грн,	питома вага, %	сума тис. грн,	питома вага, %	сума тис. грн,	питома вага, %	суми, тис. грн	питомі ваги, %
Середньорічна вартість активів підприємства	149139	100,0	162656	100,0	176762	100,0	127113	100,0	150642	100	1503,5	0,0
Середньорічна вартість необоротних активів	81323	54,5	93271	57,3	102292	57,9	46569,5	36,6	51823	34,4	-29500	-20,1
Середньорічна вартість нематеріальних активів	1157	0,8	1099	0,7	985	0,6	796	0,6	605	0,4	-552	-0,4
Середньорічна вартість оборотних активів	66659	44,7	68286	42,0	73485	41,6	79747	62,7	98214	65,2	31556	20,5

Отже, найвагоміший частка в структурі капіталу підприємства припадає на оборотні активи, що зафіксовано протягом останніх двох років. Отже, при аналізі виробничих ресурсів підприємства слід акцентувати увагу на оборотних активах. Розглянемо склад та структуру оборотного капіталу об'єкта нашого дослідження (додаток Е). Наявність та структура оборотних активів визначають ефективність фірми. При аналізі оборотних активів підприємства видно, що загальна вартість оборотного капіталу у 2022 р. зросла на 71 % порівняно із 2018 р.

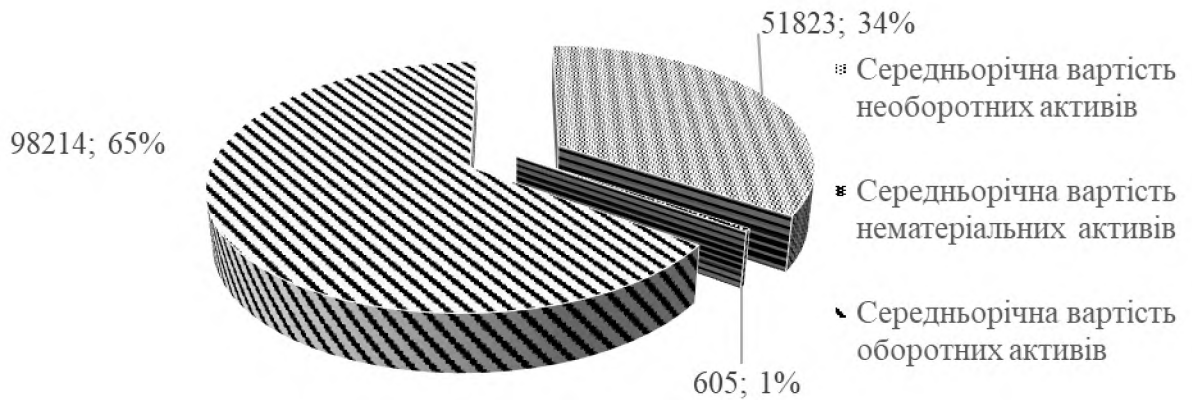

Рис. 2.1. Структура активів підприємства, 2022 р.

Слід відзначити, що оборотні засоби збільшуються швидше, ніж оборотні активи підприємства. Узагальнюючи, зростання вартості оборотного капіталу обумовлене збільшенням вартості запасів (79,2 %), які у структурі оборотного капіталу складають 72,3 %. На другому місці знаходиться дебіторська заборгованість за розрахунками (16,1 %), а на третьому – поточні біологічні активи (10,7 %). Серед запасів найбільший вагомий внесок має готова продукція (43,1 %), що є типовим для сільськогосподарських підприємств, які часто спрямовані на продаж продукції навесні, коли ціни вищі. Таким чином, готова продукція протягом року залишається на балансі підприємства в розділі «запаси».

Далі розглянемо структуру основних засобів. Основні виробничі засоби є частиною матеріально-технічних елементів виробництва, які беруть участь у різних виробничих циклах (табл. 2.4). Найважливіша частка в структурі основних засобів припадає на їх активну частину – машини та обладнання (63,3 % у 2022 р.). Вартість цих засобів зросла на 77 % протягом розглянутого періоду. Значущою є також частка будівель, споруд та передавальних пристроїв (31 %). Зміни у структурі основних засобів були незначними протягом досліджуваного періоду. Машини та обладнання, переважно в машинно-тракторному парку господарства, складають найбільшу частку в структурі основних засобів підприємства.

**Динаміка структури основних засобів
У підприємстві 2018-2022 рр., %**

Види основних засобів	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. від 2018 р. (+; -)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Будинки, споруди та передавальні пристрої	27,4	27,6	28,8	32,3	31,0	3,6
Машини та обладнання	66,1	65,9	64,9	61,7	63,3	-2,8
Транспортні засоби	5,2	5,5	5,5	5,2	4,8	-0,4
Інструменти, прилади	1,3	1,0	0,8	0,8	0,8	-0,5
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0

Кількісний склад техніки у тракторно-рільничих бригадах №1, 2 та загалом по підприємству можна детально проаналізувати за допомогою даних у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Кількісний склад та найменування техніки у тракторно-рільничих бригадах підприємства, 2022 р.

Вид та найменування техніки	Бригада № 1	Бригада № 2	Всього по підприємству
трактори:			
CASE III 7240	2	1	3
CASE III 8850	2	2	4
John Deere 8320 R	6	6	12
John Deere 780	6	4	10
New Holland 83601	8	7	15
Всього тракторів	24	20	44
комбайни:			
CASE III FX8010	2	1	3
СК -5 «НИВА»	4	4	8
Всього комбайнів	6	5	11

У підприємства використовується іноземна техніка. Загалом підприємство має 44 трактори, з яких 7 відповідають виробництву підприємства CASE, 22 – компанії John Deere, 15 – New Holland. Тим не менш, деякі технічні одиниці потребують оновлення, техніка має відповідати технологічним особливостям виробничих процесів.

У цілому можна зазначити, що підприємство» забезпечене технікою, однак необхідно і надалі впроваджувати стратегію оновлення основних засобів, доцільним є придбання додаткових одиниць тракторів та комбайнів. Підвищення ефективності використання основних засобів підприємств є одним з основних питань у період переходу до ринкових відносин. Від вирішення цієї проблеми залежить фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність його продукції на ринку. Основні засоби підприємства як основа матеріального виробництва повинні постійно поновлюватися та замінюватися, адже науково-технічний прогрес постійно вдосконалює машини і механізми, прилади. Характеристику основним засобам підприємства потрібно надавати не тільки з точки зору їх кількості та структури, а й оцінюючи показники їх руху і якісного стану (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка показників руху та якісного стану основних засобів
підприємства, 2018-2022 рр.**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. (+; -) від 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Коефіцієнт зростання	0,328	0,018	0,490	0,017	0,234	-0,1
Темп приросту, %	32,8	1,8	49,0	1,7	23,4	-9,4
Коефіцієнт вибуття	0,095	0,054	0,086	0,035	0,074	0,0
Термін оновлення, роки	3	27	3	52	4	0,9
Коефіцієнт заміни	0,224	1,492	0,149	1,883	0,240	0,0
Коефіцієнт розширеного відтворення	0,328	0,018	0,490	0,017	0,234	-0,1
Коефіцієнт фізичного зносу:						
на початок року	0,270	0,272	0,409	0,317	0,362	0,1
на кінець року	0,361	0,363	0,472	0,356	0,400	0,0
Коефіцієнт придатності						
на початок року	0,730	0,728	0,591	0,683	0,638	-0,1
на кінець року	0,639	0,637	0,528	0,644	0,600	0,0

Виходячи з даних табл. 2.6 можна зазначити, що у 2022 р. порівняно з 2018 р. спостерігається позитивна тенденція до збільшення загальної вартості

основних засобів на початок року, протягом досліджуваного періоду спостерігається оновлення основних засобів підприємства. Зокрема, у 2022 р. коефіцієнт розширеного відтворення становив 0,234. Вартість основних засобів, які вибували протягом досліджуваного періоду незначна, у 2022 р. їх вартість становила 952 тис. грн, це пов'язано з тим, що у господарстві наявна сучасна техніка, яка не підлягає вибуттю. Однак, на кінець 2022 р. коефіцієнт придатності основних засобів склав 0,600, що свідчить про необхідність подальшого їх оновлення. Термін оновлення основних засобів у 2022 р. становив 4 роки – це досить швидкі тенденції, яких доцільно дотримуватись підприємству.

Аналізуючи виробничі засоби підприємства, доцільно приділити увагу оборотним засобам. Наявність та структура оборотних засобів визначають ефективність діяльності підприємства. До груп оборотних засобів входять: виробничі запаси, тварини на вирощуванні та відгодівлі, поточна дебіторська заборгованість, грошові кошти та їх еквіваленти та ін. Досліджуючи динаміку складу і структури оборотного капіталу підприємства, слід відмітити наявність як позитивних так і негативних змін (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Динаміка складу і структури оборотного капіталу підприємства,
2018-2022 рр.**

Групи оборотних засобів	Роки										Віднос-не відхи-лення 2022 р. до 2018 р. у %
	2018		2019		2020		2021		2022		
	тис. грн	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %	тис. грн	питомої ваги, %	тис. грн	питома вага, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Запаси	45995	69,0	43613	62,3	45478	59,0	48598	58,9	82411	72,3	179,2
Виробничі запаси	6555	9,8	9212	13,2	13000	16,9	10708	13,0	18005	15,8	274,7
Незавершене виробництво	9479	14,2	8757	12,5	6711	8,7	11603	14,1	15213	13,4	160,5
Готова продукція	29928	44,9	25613	36,6	25696	33,4	26243	31,8	49145	43,1	164,2
Товари	33	0,0	31	0,0	70	0,1	44	0,1	48	0,0	145,5

Продовж. табл. 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Поточні біологічні активи	14301	21,5	14787	21,1	15809	20,5	15230	18,5	12196	10,7	85,3
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1030	1,5	806	1,2	1093	1,4	406	0,5	1160	1,0	112,6
Дебіторська заборгованість за розрахунками	3226	4,8	7840	11,2	12383	16,1	14454	17,5	12746	11,2	395,1
Інша поточна дебіторська заборгованість	36	0,1	58	0,1	55	0,1	119	0,1	139	0,1	386,1
Гроші та їх еквіваленти	2032	3,1	2843	4,1	2195	2,8	3669	4,4	5300	4,7	260,8
Готівка	19	0,0	20	0,0	23	0,0	24	0,0	16	0,0	84,2
Рахунки в банках	2013	3,0	2823	4,0	2172	2,8	3645	4,4	5284	4,6	262,5
Оборотний капітал підприємства	66620	100,0	69952	100,0	77018	100,0	82476	100,0	113952	100,0	171,0

Аналізуючи оборотні засоби підприємства бачимо, що загальна вартість оборотного капіталу у 2022 р. збільшилася на 42,4 % порівняно із 2018 р. Слід відмітити, що засоби обігу зростають швидшими темпами ніж оборотні засоби підприємства. У цілому збільшення вартості оборотного капіталу спричинено зростанням вартості запасів (34,1 %), які в структурі оборотного капіталу складають 59 %, на другому місці знаходяться поточні біологічні активи – 20,5 %, на третьому – дебіторська заборгованість за розрахунками – 16,1 %. У цілому така структура оборотного капіталу є типовою для більшості аграрних підприємств.

Таким чином, досліджуване підприємство забезпечене капіталом для здійснення ефективної господарської діяльності, у структурі активів переважають необоротні активи, зокрема основні засоби. Підприємство володіє іноземною сільськогосподарською технікою, однак деякі технічні одиниці потребують оновлення.

2.2. Діагностика ефективності використання капіталу підприємства

Баланс активів і пасивів підприємства (плановий баланс розробляється на підставі даних плану доходів і видатків, плану грошових надходжень і виплат, план за джерелами та використання інвестицій. Основна мета складання планового балансу полягає:

- у формуванні ліквідності підприємства і умов, що її забезпечують;
- планових розрахунків кредитоспроможності підприємства та відображення їх в балансі;
- обґрунтуванні умов капіталізації підприємства і підвищення його вартості.

Плановий баланс дає уявлення про майно та капітал на майбутнє і служить для уточнення можливої динаміки вартості майна та капіталу. При внутрішньому плануванні балансу необхідно дотримуватися специфічних правил структурування і оцінки. Зокрема, для поточного та середньострокового планування передбачається визначення показників строго за статтями балансу, для довгострокового – за укрупненою структурою. Проаналізуємо структуру пасивів підприємств (табл. 2.8). Виходячи з даних табл. 2.8, можна зробити висновок про суттєве збільшення пасивів підприємства – на 50823 тис.грн, або на 52,1 %. Найбільшу питому вагу у їх структурі займає власний капітал – 122788 тис. грн, або 91,1 % у 2022 р., насамперед він сформований за рахунок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку), сума якого становить 119512 тис. грн.

Статутний капітал підприємства порівняно незначний – 502 тис. грн (0,4 %) і протягом досліджуваного періоду збільшився у 10 разів. Питома вага зобов'язань підприємства незначна, щодо довгострокових зобов'язань, то у 2022 р. підприємство їх не мало, найбільшими вони були у 2019 р. – 3897 тис. грн (3,3 %), з 2017 р. ці показники мають тенденцію до зменшення, що свідчить про незалежність підприємства від кредиторів.

**Динаміка показників складу і структури пасивів у підприємстві
(на кінець року), 2018-2022 рр.**

Показники	2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.		2022 р.		Абсолютне відхилення, 2022 р. від 2018 р., +,-	
	сума тис. грн,	питома вага, %	сума тис. грн,	питома вага, %	сума тис. грн,	питома вага, %	сума тис. грн,	питома вага, %	сума тис. грн,	питома вага, %	суми, тис. грн	питомої ваги, %
Власний капітал	80723	96,1	105368	89,2	118754	93,1	118785	92,3	122788	91,1	42065	-5,0
у тому числі статутний капітал	53	0,1	113	0,1	502	0,4	502	0,4	502	0,4	449	0,3
додатковий капітал	1818	2,2	1818	1,5	1818	1,4	1818	1,4	1818	1,3	0	-0,8
резервний капітал	956	1,1	956	0,8	956	0,7	956	0,7	956	0,7	0	-0,4
нерозподілений прибуток (непокоритий збиток)	77896	92,8	102481	86,7	115478	90,5	115509	89,7	119512	88,7	41616	-4,1
Довгострокові зобов'язання	11	0,0	3897	3,3	1911	1,5	587	0,5	-	-	x	x
Поточні зобов'язання	3227	3,8	8869	7,5	6923	5,4	9359	7,3	11996	8,9	8769	5,1
у тому числі короткострокові кредити банків	-	-	-	-	-	-	-	-	357	0,3	357	0,3
Всього пасивів	83961	100,0	118134	100,0	127588	100,0	128731	100,0	134784	100,0	50823	0,0

Разом з тим, збільшилася вартість поточних зобов'язань і становила у 2022 р. 11996 тис. грн (8,9 %). Для ефективного ведення господарської

діяльності підприємства необхідне формування оптимальної структури капіталу, доцільним є прояв ефекту фінансового левериджу.

Проведемо аналіз ділової активності підприємства, а саме проаналізуємо показники оборотності активів і пасивів досліджуваного підприємства, що дасть змогу дослідити тривалість обороту активів, запасів, поточної дебіторської заборгованості, власного капіталу, кредиторської заборгованості, операційного циклу, фінансового циклу (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка показників ділової активності підприємства за ознаками оборотності активів і пасивів, 2018 – 2022 рр.

Показники	Роки					2022 р. до 2018 р.	
	2018	2019	2020	2021	2022	абсолютне відхилення, (+,-)	відносне відхилення, %
Коефіцієнт обертання активів	0,914	0,835	0,526	0,765	0,975	0,061	x
Тривалість одного обороту активів, днів	399	437	694	477	374	-25	-6,3
Коефіцієнт обертання оборотних активів	2,227	2,113	1,550	2,304	2,445	0,218	x
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	164	173	235	158	149	-15	-8,9
Коефіцієнт обертання запасів	5,142	4,847	5,669	9,815	11,758	6,617	x
Тривалість одного обороту запасів, днів	71	75	64	37	31	-40	-56,3
Коефіцієнт обертання поточної дебіторської заборгованості	17,087	17,616	27,6157	58,740	22,970	5,884	x
Тривалість одного обороту поточної дебіторської заборгованості, днів	21	21	13	6	16	-5	-25,6
Коефіцієнт обертання власного капіталу	0,947	1,003	0,624	0,865	0,899	-0,048	-5,1
Тривалість одного обороту власного капіталу, днів	385	364	585	422	406	21	5,3
Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості	4,653	3,491	2,777	6,018	8,825	4,171	89,7
Тривалість одного обороту кредиторської заборгованості, днів	78	105	131	61	41	-37	-47,3

Аналіз даних табл. 2.9 свідчить про покращення показників ділової активності досліджуваного підприємства. Позитивними є тенденції кількісні збільшення таких показників, як чистий дохід, середньорічна вартість активів, у тому числі оборотних та необоротних, власного капіталу, та одночасне зменшення виробничих запасів. Тривалість одного обороту активів зменшилась на 25 днів, що становить 6,3 %, і становила у 2022 р. 374 дні. Найсуттєвіше підвищилася оборотність запасів – тривалість їх одного обороту зменшилась на 40 днів, або на 56,3 %. Тривалість обертання поточної дебіторської заборгованості незначна – 16 днів у 2022 р., що на 5 днів менше, ніж у 2018 р., а кредиторської заборгованості – 41 день, що на 37 днів менше, ніж у 2018 р. Збільшення тривалості обороту відбувається лише власного капіталу – на 21 день, або на 5,3 %, що пов'язано зі збільшенням його загальної вартості.

Оцінка ефективності використання капіталу підприємства доцільно також здійснювати через порівняння доходів і витрат. Водночас, сума прибутку характеризує лише абсолютну ефективність. Щоб зробити висновок про рівень відносної ефективності, отриманий прибуток необхідно співставити з понесеними витратами або ресурсами, зокрема фінансовими, оборотними та необоротними активами, які забезпечують підприємницьку діяльність. Проведемо розрахунок показників ефективності використання капіталу підприємства через розрахунок загальних та часткових показників рентабельності (табл. Ж.1 додатку Ж). Аналіз даних табл. Ж.1 свідчить про позитивні значення показників рентабельності витрат і капіталу, а також показників окупності витрат і капіталу. Так, рентабельність виробничих витрат у 2022 р. становила 15,4 %, що на 8,3 п.п. вище, ніж у 2018 р. Однак, решта показників рентабельності виробничих витрат мають тенденцію до зниження. Показники рентабельності капіталу мають позитивні значення. Так, загальна рентабельність капіталу становила 12,4 %, а чиста рентабельність капіталу – 11,3 %. Коефіцієнти окупності витрат і капіталу більші одиниці, що свідчить про переважання доходів над витратами.

Отже, позитивно є динаміка показників ефективності використання капіталу в цілому, власного капіталу та виробничих засобів. Що стосується показників окупності витрат і капіталу, то значення цих коефіцієнтів вказують на підвищення рівня окупності витрат операційної діяльності, окупності капіталу і власного капіталу. Період окупності капіталу підприємства у 2022 р. становив 19,4 роки, у тому числі власного капіталу – 14,5 років. Оцінюючи ефективність використання капіталу та джерел його формування, доцільно проаналізувати показники ліквідності (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Показники оцінювання ліквідності та платоспроможності
підприємства, 2018-2022 рр.**

Показники	Норма- тивне значення	Роки					Відхилення, +,-	
		2018	2019	2020	2021	2022	2022 р. від 2018 р.	2022 р. від 2021 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 0,2$	0,919	1,325	1,965	1,723	2,117	1,198	0,394
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$\geq 0,7$	1,816	1,954	2,145	2,474	4,874	3,058	2,4
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\geq 1,5$	25,401	22,144	11,325	4,356	3,721	-21,68	-0,644
Коефіцієнт критичної ліквідності	$\geq 0,8$	1,299	1,685	2,145	2,737	5,069	3,77	2,332
Коефіцієнт покриття запасів	≥ 1	1,03	1,245	1,325	2,088	2,197	1,167	0,109
Коефіцієнт Бівера	$> 0,2$	1,491	1,546	1,954	2,898	3,129	1,638	0,231

Аналіз даних табл. 2.10 свідчить, що коефіцієнт абсолютної ліквідності у підприємстві у 2022 р. становив 2,117, що на 1,1198 більше ніж у 2018 р., збільшення свідчить про можливість підприємства негайно погасити свої короткострокові зобов'язання, що є позитивно. Коефіцієнт швидкої ліквідності визначає, яку частку боргів буде сплачено за час, обумовлений термінами погашення короткострокової дебіторської заборгованості, у нашому випадку відзначимо зростання у 2022 р. на 3,058 порівняно з 2018 р.

Коефіцієнт загальної ліквідності свідчить, що на кожен гривню короткострокових зобов'язань у 2022 р. припадало 3,72 гривні поточних активів, а у 2018 р. – 25,40, тобто більше на 21,68. Високі показники

загальної ліквідності у 2018 р. свідчили не про стабільний фінансовий стан підприємства і про ефективність його діяльності, а про наявність у підприємства понаднормативних виробничих запасів, що не є позитивною рисою при аналізі фінансового стану підприємства. Значення коефіцієнту покриття у підприємстві коливається у межах від 1,03 у 2018 р. до 2,197 у 2022 р. Це свідчить про те, що підприємство своєчасно ліквідує борги. Забезпеченість підприємства капіталом відображається у відносних показниках фінансової стійкості (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**Динаміка показників оцінювання фінансової стійкості
підприємства, 2018 – 2022 рр.**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. від 2018 р., (+,-)
	2018	2019	2020	2021	2022	
1	2	3	4	5	6	7
Показники структури джерел формування капіталу						
Коефіцієнт автономії	0,524	0,684	0,700	0,881	0,898	0,374
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,412	0,261	0,300	0,119	0,102	-0,310
Коефіцієнт фінансового ризику	0,786	0,382	0,429	0,135	0,113	-0,673
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,3	2,6	2,3	7,4	8,8	7,542
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,259	0,151	0,126	0,026	0,031	-0,228
Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	0,444	0,464	0,337	0,200	0,279	-0,165
Коефіцієнт поточних зобов'язань	0,556	0,536	0,663	0,800	0,721	0,165
Коефіцієнт страхування бізнесу	0,121	0,060	0,040	0,041	0,033	-0,088
Коефіцієнт страхування власного капіталу	0,230	0,088	0,057	0,046	0,037	-0,194
Коефіцієнт страхування пайового капіталу	134,833	79,667	23,317	22,762	22,762	-112,071
Показники стану оборотних активів						
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,065	0,315	0,293	0,426	0,480	0,415
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	0,067	0,406	0,406	0,760	0,809	0,742
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	0,082	0,547	0,521	0,785	0,887	0,805
Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	0,183	0,033	0,078	0,016	0,003	-0,180

Продовж. табл. 2.11

1	2	3	4	5	6	7
Показники стану основного капіталу						
Коефіцієнт майна виробничого призначення	0,740	0,759	0,710	0,797	0,747	0,008
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,490	0,469	0,480	0,473	0,437	-0,052
Коефіцієнт нагромадження амортизації	0,189	0,252	0,260	0,341	0,369	0,180
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	1,042	1,134	1,020	0,978	1,141	0,099

Результати виконаних розрахунків у табл. 2.11 свідчать про високий рівень фінансової стійкості підприємства за показниками структури джерел формування капіталу. Так, значення коефіцієнта автономії вказує на те, що на кінець 2022 р. частка власного капіталу у валюті балансу становить 89,8 %. Це на 37,4 більше в порівнянні з 2018 р. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу відповідно зменшився з 0,412 до 0,102 і свідчить про низький рівень фінансової залежності підприємства від кредитів.

За коефіцієнтом фінансового ризику в 2018 р. на 1 грн власного капіталу припадає 78,6 коп. позикового капіталу, а в 2019 р. – 11,3 коп. Відповідно значення коефіцієнта фінансової стабільності показує, що в 2018 р. власний капітал перевищує позиковий капітал у 1,3 рази, а в 2022 р. у – 8,8 рази. У цілому динаміка таких показників як: коефіцієнт автономії, коефіцієнт концентрації позикового капіталу, коефіцієнт фінансового ризику, коефіцієнт фінансової стабільності свідчать про зростання рівня фінансової стійкості підприємства.

Висновки до розділу 2

1. Середньорічна вартість основних засобів збільшилась на 60617,5 тис. грн. (у 2,5 рази) у підприємстві 2022 р. порівняно з 2018 р. Показники фондозабезпеченості та фондоозброєності праці у підприємстві є високими, вони становили відповідно у 2022 р. 2509,6 тис. грн. та 467,1 тис. грн.

2. Зниження коефіцієнта довгострокового залучення позикових коштів із 0,259 у 2018 р. до 0,031 у 2022 р. вказує на зменшення залежності підприємства від довгострокових зовнішніх джерел фінансування. Значення коефіцієнта довгострокових і поточних зобов'язань характеризують структуру позикового капіталу, в якій частка довгострокових зобов'язань зменшується з 44,4 % до 27,9 %, а поточних зобов'язань – відповідно збільшилась з 55,6 % до 72,1 %, що в цілому позитивно впливає на оцінювання фінансової стійкості підприємства.

3. Звертає на себе увагу низький рівень і спадання в динаміці коефіцієнтів страхової стабільності. Так на кінець 2022 р. в розрахунку на 1 грн. відповідно валюти балансу, власного капіталу та пайового капіталу припадає близько 0,033, 0,037 і 22,762 грн резервного капіталу. Коефіцієнт маневреності власного капіталу збільшився з 0,065 у 2018 р. до 0,480 у 2022 р., що майже відповідає нормативному значенню ($> 0,5$). На кінець 2022р. 48,0 % власного капіталу було вкладено в оборотні активи. Отже, відбувається зростання ступеня мобільності власного капіталу, підприємство має більші можливості для фінансування господарської діяльності.

РОЗДІЛ 3

РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Шляхи підвищення ефективності використання оборотного капіталу

Одним з чинників підвищення ефективності господарської діяльності підприємства є організація ефективного управління його капіталом. Підприємство основну частину наявних фінансових ресурсів вкладає в основні виробничі засоби, інші необоротні активи, нематеріальні активи, оборотні активи. Саме швидкість обертання цих частин капіталу, які напряду пов'язані зі здійсненням операційної діяльності підприємств, визначає рентабельність їх роботи. Політика управління власним капіталом являє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, яка зводиться до забезпечення його виробничо-комерційної діяльності. У результаті аналізу ефективності використання капіталу підприємства нами визначено, що найбільш негативним фактором діяльності є недосконала організація управління щодо віддачі оборотного капіталу підприємства. Таким чином, визначення оптимальної структури оборотного капіталу та джерел формування оборотних коштів є важливою складовою вдосконалення фінансової діяльності підприємства. Розробка шляхів поліпшення управління оборотним активами у підприємстві включає:

1. Аналіз оборотних активів за попередній період.
2. Оптимізацію складу оборотних активів.
3. Прискорення оборотності оборотних активів.
4. Забезпечення підвищення рентабельності оборотних активів.
5. Забезпечення мінімізації втрат оборотних активів у процесі їх використання.
6. Формування принципів фінансування окремих видів оборотних активів.

Чим менша тривалість обороту оборотних засобів тим більше число здійснених ними кругообігів при тому ж обсязі реалізованої продукції тим менше потрібно оборотних коштів і тим швидше оборотні кошти роблять кругообіг, тим ефективніше вони використовуються. Прискорення оборотності оборотних коштів є першочерговою задачею підприємств у сучасних умовах і досягається наступними шляхами:

На стадії створення виробничих запасів:

- впровадження економічно обґрунтованих норм запасу, наближення постачальників сировини, напівфабрикатів, комплектуючих виробів і інших до споживачів;
- широке використання прямих тривалих зв'язків;
- розширення складської системи матеріально-технічного забезпечення, а також оптової торгівлі матеріалами й устаткуванням; комплексна механізація й автоматизація вантажно-розвантажувальних робіт на складах.

На стадії незавершеного виробництва: прискорення НТП (впровадження прогресивної технології і техніки, особливо безвідхідної і маловідхідної, роторних ліній, хімізація виробництва), розвиток стандартизації, уніфікації, типізації, удосконалення форм організації виробництва, удосконалення системи економічного стимулювання, економічного використання сировинних і паливно-енергетичних ресурсів, збільшення питомої ваги продукції, що користується підвищеним попитом. На стадії звертання наближення споживачів продукції до її виготовлювачів; удосконалювання системи розрахунків, збільшення обсягу реалізованої продукції унаслідок виконання замовлень по прямих зв'язках, дострокового випуску продукції, виготовлення продукції з зекономлених матеріалів, ретельна і своєчасна перевірка продукції, що відвантажується, відвантаження у чіткій відповідності з укладеними договорами.

Мінімальна кількість оборотних активів у підприємстві, що забезпечується нормуванням, сприяє зміцненню платіжно-розрахункової

дисципліни, створює економічні передумови безперервного виробництва і реалізації продукції, стійкого фінансового стану.

Оптимальна величина оборотних активів повинна з однієї сторони забезпечувати безперебійне ефективне функціонування підприємства, з іншої – мінімізувати наявність недіючих поточних активів. Необхідний обсяг оборотних активів слід розглядати з двох позицій: ліквідності та доходності.

Крім того, у підприємстві повинна проводитись активна дебіторська політика шляхом ефективного вирішення наступних задач: аналіз дебіторської заборгованості і визначення на його основі загальних принципів надання відтермінування платежу (своєрідного товарного кредиту); розробка правил встановлення термінів товарного кредиту; визначення гарантій, під які надається товарний кредит; розробка методів оцінки надійності покупця; встановлення правил визначення суми товарного кредиту, що надається одному покупцеві; розробка способів «збору» дебіторської заборгованості; побудова ефективної системи контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

Основною умовою ефективної реалізації політики управління дебіторами виступає дотримання граничних обсягів дебіторської заборгованості та термінів її погашення. Але якщо перший чинник знаходиться в межах компетенції виробника продукції, то другий часто напряду від нього не залежить. Єдиним способом забезпечення дотримання умов договорів виступає попередній аналіз кожного дебітора. Важливу роль в управлінні дебіторською заборгованістю відіграють планування, організація та контроль роботи з дебіторами. При управлінні дебіторською заборгованістю найбільше значення набуває здійснення контролю, який дозволяє з'ясувати наскільки ефективно та своєчасно відбувається погашення заборгованості, наскільки запропонована відстрочка платежу відповідає вимогам ринку та стану на ньому підприємства. Крім цього, потрібно постійно слідкувати за тим, щоб не виникала прострочена дебіторська заборгованість, а у разі виникнення, необхідно здійснити точний методичний

підхід для стягнення дебіторської заборгованості і чітко його дотримуватись. Процедура стягнення дебіторської заборгованості має включати такі дії: 1) телефонний дзвінок в бухгалтерію покупця з метою нагадування про суму заборгованості та період її прострочення, а також поцікавитися причиною затримки платежу та взнати можливий строк оплати рахунка; 2) направлення боржнику акта звіряння разом з листом, який містить прохання погасити наявну заборгованість; 3) направлення боржнику вимоги про сплату боргу протягом певного строку; 4) направлення боржнику листа, підписаного юристом підприємства про наміри звернутися до суду з метою стягнення боргу; 5) звернення до суду (при значних сумах заборгованості).

Таким чином, для зменшення розміру дебіторської заборгованості необхідно: визначати ступінь ризику несплати рахунків покупцями; збільшувати коло покупців з метою мінімізації втрат від несплати одним або декількома покупцями; контролювати співвідношення дебіторської заборгованості і кредиторської заборгованості; вести оперативний контроль за надходженням готівки; своєчасно визначати сумнівну заборгованість; вести претензійну роботу співпрацюючи з юридичною службою; своєчасно надавати платіжні документи; припиняти дію договорів з покупцями, що порушують платіжну дисципліну.

Значних успіхів в зниженні загальної потреби в оборотних активах можна досягти напрацювавши ефективну політику управління дебіторською заборгованістю. Невиправдана дебіторська заборгованість є іммобілізацією власного капіталу, а перевищення її певного рівня може призвести до втрати ліквідності і навіть зупинки виробництва. Найбільш відомим інструментом інкасації дебіторської заборгованості є надання знижок за швидку оплату продукції. Багато підприємств використовують цей інструмент для прискорення повернення дебіторської заборгованості, однак роблять це інтуїтивно, без належних розрахунків, допускаючи, при цьому, помилки. Застосування механізму знижок за швидку оплату доцільне лише постійним клієнтам при суровому дотриманні ними платіжної дисципліни за термінами

та сумами. За рахунок знижки можна досягти своєчасної плати дебіторської заборгованості, однак, при цьому, підприємство недоотримає плановий прибуток у розмірі 371,5 тис. грн. Разом з тим, не маючи власних коштів для придбання оборотних засобів підприємство користується поточними кредитами, середньорічна відсоткова ставка плати за якими становить 15 %. Отже, за рахунок вивільнення коштів внаслідок скорочення дебіторської заборгованості можна досягти прискорення оборотності оборотних коштів та зменшення поточної кредиторської заборгованості за рахунок вкладання вивільнених коштів на покриття вартості кредитів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Економічний ефект від зменшення дебіторської заборгованості підприємства, 2024 р.

Показники	Фактично, 2022 р.	За планом, 2024 р.	Відхилення 2024 р. від 2022 р.	
			абсолютне, +,-	відносне, %
Величина дебіторської заборгованості, яку можна зменшити, тис. грн	7430	0	-7430	-100,0
Обсяг знижки, наданої підприємством за своєчасний розрахунок, %	0,0	5,0	5,0	x
Обсяг своєчасно сплаченої дебіторської заборгованості за рахунок знижки, тис. грн	0,0	7058,5	7058,5	x
Обсяг недоотриманого прибутку через надану знижку, тис. грн	0,0	371,5	371,5	x
Середня величина відсотків за кредиторською заборгованістю, %	15,0	15,0	0,0	0,0
Сума поточної кредиторської заборгованості, тис. грн	11996	4937,5	7058,5	58,8
Сума економії від скорочення кредиторської заборгованості за рахунок зменшення плати за кредит, тис. грн	-	1058,8	1058,8	x
Економічний ефект від зменшення дебіторської заборгованості	-	687,3	687,3	x

Для збільшення вартості капіталу підприємства є наявні кошти, зокрема нерозподілений прибуток. Разом з тим, формування капіталу лише за рахунок власних джерел нині економічно недоцільно, оскільки це знижує можливості підприємства щодо фінансування власних витрат і збільшує

ризик виникнення фінансової нестабільності підприємства. З огляду на це, не менш важливим та необхідним напрямком вдосконалення структури оборотного капіталу підприємства повинне стати більш повне та ефективне використання кредитних ресурсів, насамперед залучення довгострокових кредитів, що позитивно вплине на формування ресурсної бази підприємства. Призначення банківських кредитів – фінансування витрат, пов'язаних з придбанням основних і поточних активів, з сезонними потребами підприємства, тимчасовими збільшеннями виробничих запасів, із виникненням (збільшенням) дебіторської заборгованості, податковими платежами та іншими зобов'язаннями. Кредити банку дають змогу органічно ув'язати всі джерела оборотних коштів і справляють активний вплив на раціональне формування запасів сировини, матеріалів, готової продукції та інших видів матеріальних цінностей. Залучення кредитних джерел у підприємстві дозволить збільшити прибуток за рахунок використання ефекту фінансового лівериджу, оскільки власні кошти підприємства зможуть бути спрямовані на оновлення матеріально-технічної бази і розвиток виробництва. Ефект фінансового важеля (лівериджу) – це збільшення рентабельності власного капіталу, яке отримано в результаті зміни структури пасиву балансу, тобто за рахунок використання кредиту, незважаючи на те, що ця складова має планову основу.

Аналізуючи зв'язки підприємства із кредиторами, варто вказати, що середній відсоток, який сплачує підприємство за боргами становить 15 %, при цьому, підприємство не має довгострокових зобов'язань, а користується коротстроковими кредитами для придбання оборотних засобів: насіння, засобів захисту рослин, добрив. Для удосконалення системи управління оборотним капіталом доцільно запропонувати для підприємства налагодити співпрацю з компанією «Сингента».

«Сингента» – одна з провідних світових компаній, яка досягла значних успіхів і на сьогоднішній день є одним із лідерів світового агробізнесу, який оцінюється у понад 60 мільярдів доларів. Компанія «Сингента» має понад 80

засобів захисту рослин, а також значну кількість гібридів і сортів насіння польових та овочевих культур. Метою компанії «Сингента» в Україні є пропозиція комплексних рішень для українських аграріїв та партнерство, якому віддають перевагу українські та міжнародні компанії. Компанію «Сингента» вирізняє високоякісна продукція, інтегрований підхід до вирішення поставлених завдань та використання переваг сільського господарства України. Актуальною для аграріїв є програма «Легко посівна» від компанії «Сингента», сутність якої полягає в наступному:

- доступ до пільгового фінансування продукції компанії «Сингента» за найвигіднішими цінами від дистриб'юторів;
- широкий вибір банків-партнерів з гнучким підходом до застави;
- графік погашення адаптований до потреб агробізнесу;
- відсутність комісій за видачу та дострокове погашення кредиту.

У результаті співпраці з компанією «Сингента» підприємство може обрати один із видів пільгового кредитування (табл. 3.2), за умови придбання насіння та засобів захисту рослин від цієї компанії.

Таблиця 3.2

**Умови кредитування в рамках програми компанії «Сингента»
«ЛегкоПосівна», пропонованої для підприємства, 2024 р.**

Термін кредитування в рамках програми «ЛегкоПосівна»	Ставка фінансування в гривнях, % річних		
	6 місяців	9 місяців	12 місяців
ProCredit Bank	1,5	4,5	6
Credit Agricole	1,65	5	6,7
Raiffeisen Bank Aval	1,5	4,9	6,1
OTP bank	1,65	5,7	7,75
ПУМБ	5,48	9,05	10,51
Агропросперіс Банк	3,15	7,4	9,95

Основні умови кредитування полягають в наступному: відсоткова ставка, вказана при оформленні кредиту за стандартною процедурою кредитування банку-партнера; мінімальна сума кредитування 500000 грн, якщо таку суму видачі передбачено банком; орієнтовне співвідношення

насіння та засобів захисту рослин при фінансуванні 50/50; пільгове фінансування можливе тільки за наявності актуального на дату видачі кредиту рахунку на оплату від дистриб'ютора. Детальні умови програми «ЛегкоПосівна» від компанії «Сингента» представлені в додатку К. Проаналізувавши пропозиції акредитованих компанією «Сингента» банків, варто зазначити, що для підприємства оптимальною буде кредитна лінія строком на 9 місяців від ProCredit Bank з відсотковою ставкою 4,5 %. За умовами програми «ЛегкоПосівна» підприємство має придбати насіння та засоби захисту рослин від компанії «Сингента». Таким чином, можна розрахувати економічний ефект від покращення кредитних умов, при цьому, варто зауважити, що продукція цієї компанії забезпечує високі врожаї, а отже і прибутки (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Економічний ефект від покращення умов кредитування для закупівлі оборотних засобів у підприємстві, 2024 р.

Показники	Фактично, 2022 р.	За планом, 2024 р.	Відхилення 2024 р. від 2022 р.	
			абсолютне, +,-	відносне, %
Величина кредиту, спрямована на придбання оборотних засобів, тис. грн	4260,0	4570,0	340,0	8,0
Величина річної відсоткової ставки за користування кредитом	15,0	4,5	-10,5	x
Термін кредитування, місяців	12	9	-3	25,0
Обсяг переплати за 9 місяців, тис. грн	479,3	154,2	-325,1	67,8

Таким чином, за рахунок покращення умов кредитування у результаті співпраці з компанією «Сингента» підприємство отримає економічний ефект в обсязі 325,1 тис. грн, що на 67,8 % менше, ніж за стандартними умовами, на яких підприємство співпрацює з банками. Для придбання насіння та засобів захисту рослин має взяти більшу суму кредиту, оскільки зазначені види сільськогосподарської сировини від компанії «Сингента» є дорожчими, порівняно із традиційними засобами захисту рослин, які використовує підприємство. Разом з тим, незважаючи на вищу вартість насіння та засобів

захисту рослин, вони є ефективнішими. Провідне місце в діяльності підприємства займає соняшник. Соняшник – основна олійна культура в Україні, яка дає можливість отримувати максимальну прибутковість з гектара на постійній основі. Компанія «Сингента», розуміючи потреби сільгоспвиробників, розвиває сегмент HTS-гібридів соняшнику, оптимізованих для гербіциду Експрес компанії FMC. Напрямок селекції HTS-гібридів соняшнику компанії «Сингента» має на меті виведення гібридів, адаптованих до умов вирощування в різних ґрунтово-кліматичних зонах. Доведено, що HTS-гібриди компанії «Сингента» характеризуються високим потенціалом урожайності, високим вмістом олії, толерантністю до основних хвороб, а також мають гомозиготний тип стійкості до гербіциду Експрес. Усе це робить наші HTS-гібриди технологічнішими, адже рівень фітотоксичності неістотний або повністю відсутній після застосування цього гербіциду.

У підприємстві доцільною є заміна гібридів соняшнику. Ступінь реалізації генетичного потенціалу гібридів соняшнику визначається багатьма чинниками. Але найважливішими є погодні умови (співвідношення тепла і вологи) та культура землеробства. Для підприємства доцільно запропонувати для вирощування такі гібриди, як Сайберік, NX81220 (Суомі), Сумико HTS. Потенційну продуктивність, стійкість до патогенних збудників та несприятливих погодних умов гібридів соняшнику наведено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

**Характеристика гібридів соняшника компанії «Сингента»,
пропонованих для підприємства, 2024 р.**

Назва гібриду	Генетичний потенціал урожайності, ц/га	Вегетаційний період, днів	Стійкість до ураження грибовими хворобами	Стійкість до посухи	Стійкість до вовчка
Сайберік	67	131	Висока	Висока	АВСДЕ
NX81220 (Суомі)	68	124	Висока	Висока	АВСД
Сумико HTS	65	128	Висока	Дуже висока	АВСД

Детальна характеристика гібридів наведена в додатку Л. Отже, для підприємства пропонується замінити вже існуючі сорти соняшнику (Зустріч, Лідер) на більш ефективні гібриди, а саме на такі, як Сайберік, NX81220 (Суомі), Сумико HTS. Ці гібриди мають вищу урожайність, а отже, при їх впровадженні можна отримати більший валовий збір соняшнику. Потреба в насінні соняшнику на 426,2 га площі з нормою висіву в ґрунт по 7 кг/га господарству знадобиться 2983,4 кг насіння культури. Отже, підприємству з вартістю насіння, яка коливається від 68 до 77 грн /кг, на закупівлю всього посадкового насіння знадобиться 214,4 тис. грн (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Розрахунок потреби насіння гібридів соняшнику для вирощування у підприємстві, 2024 р.

Назва гібриду	Площа, га	Норма висіву, кг/га	Потреба на всю площу, кг	Вартість насіння, грн./кг	Витрати, всього, грн
Сайберік	150	7	1050	70	73500
NX81220 (Суомі)	150	7	1050	77	80850
Сумико HTS	126,2	7	883,4	68	60071,2
Всього	426,2	-	2983,4	-	214421

Розрахуємо, який валовий збір соняшника можна отримати за рахунок впровадження нових гібридів культури, а також економічний ефект від впровадження нових гібридів (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Прогнозований валовий збір насіння соняшника при впровадженні нових гібридів у підприємстві, 2024 р.

Назва гібриду	Площа, га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, ц
Сайберік	150	67	10050
NX81220 (Суомі)	150	68	10200
Сумико HTS	126,2	65	8203
Всього	426,2	-	28453
Традиційний сорт	426,2	58,9	25103,2
Економічний ефект в натуральному виразі, ц			3349,8
Економічний ефект у вартісному виразі (ціна реалізації 827,52 грн/ц), тис. грн-			2557,6

Аналіз даних табл. 3.6 показує, що при виробництві соняшника у підприємстві у результаті впровадженні нових високоврожайних гібридів культури у 2024 р. можна отримати валовий збір соняшника 28453 ц, що забезпечить економічний ефект в розмірі 2557,6 тис. грн.

Таким чином, наслідком впровадження ефективної політики управління оборотними у підприємстві активами мають стати: забезпечення безперебійної ефективної роботи підприємства; зменшення обсягів вільних поточних активів, і зниження витрат на їх фінансування; прискорення оборотності оборотних активів; максимізація прибутку при збереженні ліквідності.

3.2. Напрями оптимізація складу та структури капіталу підприємства

Інноваційно орієнтований розвиток підприємств є передумовою економічного зростання будь-якої сучасної країни. Ця обставина вимагає інвестиційного забезпечення своєчасного відновлення зношених і застарілих основних засобів на підприємствах. Не менш важливим напрямом підвищення ефективності використання майна підприємства є оновлення основних засобів. Враховуючи молочну спеціалізацію підприємства, доцільним є впровадження більш продуктивних доїльних установок. Зокрема, запропоноване придбання доїльної установки типу «Карусель» марки GEA DairiRotor. Зазначена установка унікальна тим, що дояр стоїть на одному місці, а худоба сама під'їжджає до нього. На фермі все автоматизовано, за добу можна подоїти 1000 голів худоби. Цикл доїння і ритм роботи нових апаратів досконаліший, ніж тих, які використовували раніше. Загальні витрати на впровадження системи доїльних установок з молокопроводом наведені у табл. 3.7. Агрегат доїльний з молокопроводом GEA DairiRotor T8900 призначений для машинного доїння і первинної обробки молока при стійловому утриманні корів.

**Витрати на реалізацію проекту щодо оновлення основних засобів в
молочному скотарстві у підприємстві, 2024 р.**

Елементи обладнання	Вартість, тис. грн
Доїльна установка в молокопровід GEA DairiRotor T8900 літня	500,0
Доїльна установка в молокопровід GEA DairiRotor T8950	142,0
Доїльна установка в молокопровід GEA DairiRotor T9000	260,0
Доїльна установка в молокопровід GEA DairiRotor T9500	72,0
Літня доїльна площадка	354,6
Реконструкція молочного блоку МТФ №3	171,0
Реконструкція телятника бригади №4	238,2
Асфальтове бетонне покриття доїльної площадки МТФ №3	376,5
Охолоджувач молока 6000 л з компресором	125,0
Реконструкція молочного блоку МТФ №3	13,2
Станки для доїльної установки	26,9
Всього	2279,3

При експлуатації доїльного агрегату слід керуватися: правилами машинного доїння корів; санітарними і ветеринарними вимогами для молочних ферм. Дана установка дає змогу підвищити якість молока, що тим самим збільшить закупівельну ціну, також зменшити собівартість виробництва молока на 15 %. Отже, використовуючи наведені переваги впровадження даної установки можна визначити ефект (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Економічна ефективність впровадження проекту з оновлення основних
засобів в молочному скотарстві у підприємстві, 2024 р.**

Показники	До проекту, 2022 р.	Після впровадження проекту, 2024 р.	Абсолютне відхилення 2024 р. від 2022 р., +,-
Кількість голів великої рогатої худоби, гол	500	500	0,0
Загальна бактеріальна забрудненість, тис. КУО/см ²	до 1600	до 100	x
Жирність в середньому, %	3,6	3,8	0,0
Кількість реалізованого молока в середньому за місяць, ц	2410,6	2410,6	0,0
З урахуванням жирності молока, ц	2552,4	2552,4	0,0
Середня реалізаційна ціна, за 1 ц	771,35	830,56	59,2
Собівартість 1 ц молока, грн	578,12	593,38	15,3
Виручка від реалізації молока, тис. грн	1968,8	2119,9	151,1
Прибуток від реалізацій молока, тис. грн	493,2	605,4	112,2

Отже, встановлення нового молокопроводу зумовить зростання собівартості 1 ц молока на 15,3 грн, при цьому, можна досягти зменшення показників бактеріальної забрудненості до мінімального показника. Також використання даної установки дасть змогу підприємству отримати 605,4 тис.грн прибутку за місяць, що у свою чергу становить 7264,5 тис.грн за рік. Таким чином, річний економічний ефект становитиме 1346,1 тис. грн.

Виробнича програма у підприємстві має ґрунтуватися на основі дотримання науково обґрунтованої системи ведення сільського господарства, яка передбачає послідовне здійснення заходів з підвищення родючості ґрунту, поліпшення якісного стану сільськогосподарських угідь, їх охорони від водної та вітрової ерозії, а також створення сприятливих агротехнічних та організаційних умов для одержання високих урожаїв за найменших витрат праці та коштів на одиницю сільськогосподарської продукції. У сучасних умовах господарювання одним із провідних напрямів забезпечення прибутковості підприємства є оптимізація структури посівної площі товарних культур з метою раціонального використання сільськогосподарських земель, відновлення і підвищення родючості ґрунту. Для цього оцінюють економічну ефективність цих культур, використовуючи такі показники: урожайність, реалізаційну ціну, витрати на 1 ц посіву, затрати праці на 1 ц, прибуток з 1 га посіву. З цією метою пропонуємо удосконалити структуру посівних площ у підприємстві, що забезпечить отримання максимальної виручки від реалізації продукції за допомогою засобу «Пошук рішення». Дані щодо планової врожайності, собівартості та ціни реалізації наведені в додатку М.

У господарстві планується посіяти пшеницю, гречку, кукурудзу на зерно, ячмінь, соняшник, сою, ріпак озимий на площі, яка не перевищує 3778 га. Необхідно визначити такі площі посіву сільськогосподарських культур, щоб прибуток був максимальним, враховуючи вимоги до виручки від реалізації продукції рослинництва, обсягу посівної площі та затрат на працю.

$$Z = 48,9 \times 542,1 \times 0,858 x_1 + 32,7 \times 507,7 \times 0,816 x_2 + 42,9 \times 542,1 \times 0,693 x_3 + 88,9 \times 774,7 \times 0,945 x_4 + 15,6 \times 623,9 \times 0,965 x_5 + 23,6 \times 386,0 \times 0,885 x_6 + 26,7 \times 754,8 \times 0,913 x_7 + 20,4 \times 950,6 \times 0,974 x_8 + 142 \times 7012,6 \times 0,345 x_9 + 29,3 \times 668,6 \times 0,916 x_{10}.$$

Система обмежень та розрахунків наведені в додатку М. Шляхом побудови математичної моделі задачі у середовищі MS Excel та використання засобу «Пошук рішення» отримано наступний варіант оптимізації: максимальний обсяг виробництва (Z_{\max}) становить 287 млн. грн при значеннях змінних $x_1 = 574$, $x_2 = 171,3$, $x_3 = 76,9$, $x_4 = 1067,4$, $x_5 = 56,0$, $x_6 = 56,8$, $x_7 = 175,5$, $x_8 = 549$, $x_9 = 515$, $x_{10} = 535$ га. Економічний ефект від оптимізації розраховано і представлено в додатку М.

Таким чином, у підприємстві передбачається збільшення валового прибутку від реалізації продукції рослинництва на 28682,4 тис. грн, що перевищує фактичний показник на 4392,6 тис. грн.

У підприємстві досить актуальним є питання оновлення активної частини основних засобів. Для вирішення цього завдання важливо обрати оптимальний механізм придбання засобу праці. В останні роки все більшого поширення набуває така форма придбання, як лізинг.

Лізинг є досить вигідною фінансовою операцією й для лізингодавця (банку, лізингової компанії). Йдеться про використання нового виду прибуткової операції, розширення кола клієнтів, зниження ризику втрат у зв'язку з неплатоспроможністю лізингоодержувача, отримання додаткових доходів тощо. Лізингова операція, крім чисто лізингу, включає й інші послуги, які можуть бути надані лізингоодержувачу. До них відносяться: технічні послуги, наприклад, транспортування об'єкта лізингу до місця його використання клієнтом, монтаж і наладка обладнання, технічне обслуговування і поточний ремонт обладнання; консультаційні послуги, наприклад, з питань оформлення угоди, оподаткування тощо.

Обсяг робіт, за якого підприємство досягає беззбиткової роботи власної техніки порівняно з послугами підрядників, можна визначити за формулою:

$$O = P_B / (V_{\Pi} - Z_B), \quad (3.1)$$

де O – обсяг робіт, за якого досягається беззбитковість роботи власної техніки порівняно з її підрядом;

P_B – постійні витрати на утримання техніки протягом року, грн;

V_{Π} – вартість підряду техніки за одиницю роботи, грн;

Z_B – змінні витрати на утримання техніки в розрахунку на одиницю роботи, грн.

З огляду на розширення площі сільськогосподарських угідь та збільшення обсягів діяльності підприємства доцільно придбати 1 комбайн. Розрахуємо доцільність купівлі власного комбайна, взяття його за лізинговою угодою, взяття кредиту та залучення приватних підрядчиків. Для досліджуваного підприємства ми пропонуємо придбати (взяти в лізинг та в кредит) комбайн марки Дон-Лан-Вектор, вартість якого складає 1099426 грн. Воно може найняти підрядчиків з приватних агрофірм.

Послуги зі збирання зернових культур будуть коштувати в середньому 500 грн/га. Також підприємство може укласти фінансову лізингову угоду на комбайн цієї марки із ТОВ «Украгродлізинг» з подальшим викупом техніки або укладання кредитного договору з банком «Кредіт Агріколь», котрий займається кредитуванням сільськогосподарських товаровиробників. Сума попереднього лізингового платежу за користування технікою в частині відшкодування її вартості складатиме 10 % вартості комбайна, строк угоди 3 роки.

Кредит – 30% ,строк угоди – 5 років. Провівши відповідні розрахунки можна визначити, що загальна сума лізингових платежів з урахуванням попередньої оплати складатиме 1206207,8 грн, з яких 106781,75 грн становить сума щорічної винагороди лізингодавцю за передану в лізинг техніку з невідшкодованої вартості за три роки, сума платежів за кредитними відсотками разом з попереднім платежем – 1627993,88 грн.

Норма амортизації складає 10 %. Витрати на ремонт комбайна і його технічне обслуговування в розрахунку на гектар зібраної площі – 73 грн, вартість паливно-мастильних матеріалів і оплата праці комбайнерів на цю ж площу – відповідно 52,8 і 64,5 грн. Витрати на утримання приміщення, де зберігається комбайн, – 5700 грн. за рік. Звідси постійні річні витрати на утримання комбайна становитимуть 512711,9 грн, у тому числі амортизація $1099426 \times 0,1 = 109942,6$ грн, сума лізингових платежів – 402069,27 грн, визначається як середня за три роки. Змінні витрати в розрахунку на гектар зібраної площі становлять 230,3 грн, в тому числі пальне і мастильні матеріали – 92,8, ремонт і технічне обслуговування – 113,0 і оплата праці комбайнерів – 94,5 грн. Отже, обсяг робіт, за якого підприємство досягає беззбиткової роботи техніки, взятої на основі лізингової угоди порівняно з послугами підрядників, становить:

$$O = 512711,9 / (500 - 30,3) = 995,12 \text{ га}$$

Порівняльну характеристику витрат, які понесе підприємство при укладанні лізингової угоди, купівлі власного комбайну та взятті комбайну в підряд можна побачити в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

**Порівняльна характеристика витрат при укладанні лізингової угоди,
купівлі власного комбайну, кредиту та залученні підрядчика у
підприємстві, 2024 р.**

Показники	Лізинг	Купівля	Підряд	Кредит
Змінні витрати – всього	230,3	230,3	500	230,3
у тому числі витрати на ремонт і технічне обслуговування, грн/га	73	73	–	73
вартість паливно-мастильних матеріалів, грн/га	52,8	52,8	–	52,8
оплата праці комбайнерів, грн/га	64,5	64,5	–	64,5
Постійні витрати, грн	512712	110643	–	110642,6
Попередній одноразовий платіж, грн	109943	1099426	–	329827
Відсоток за банківський кредит, %	10	–	–	21
Всього виплат за відсотками за весь період, грн	106782	–	–	509877,63
Загальна сума платежів з урахуванням попередньої оплати, грн	1206208	–	–	1627993,88
Обсяг робіт, за якого підприємство досягає беззбиткової роботи техніки порівняно з підрядним комбайном, га	995,12	235,56	–	235,56

Якщо підприємство купуватиме комбайн власними силами, то постійні річні витрати на утримання комбайна становитимуть 110642,6 грн. Тоді критичний обсяг робіт дорівнював би 235,56 га, як і при кредитуванні.

Це означає, що за меншої ніж 235,56 га площі збирання зернових культур підприємству економічно вигідніше брати комбайн на підряд. Із збільшенням цієї площі експлуатація власного комбайна господарству обходитиметься дешевше, ніж найманого. І так як площа збирання зернових культур становить 1430 га, то підприємству вигідніше купити власний комбайн або взяти його за лізинговою угодою, ніж залучати підрядчиків.

При порівнянні кредиту та лізингу беззаперечно вигіднішим є лізинг, оскільки переплата за лізинговою угодою складає 9,7 %, а за кредитною – 38 %. Так як на даний момент у підприємства немає вільних коштів у розмірі вартості цього комбайна, то йому буде вигідніше взяти його за лізинговою угодою строком на 3 роки, що дасть змогу рівномірно розподілити витрати на утримання даної техніки та виплати лізингових платежів. Узагальнення пропорованих заходів представлено даними табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Узагальнення резервів підвищення ефективності використання капіталу підприємстві, 2024 р.

Показники	Сума ефекту, тис. грн
Зменшення дебіторської заборгованості	687,3
Участь у програмі «ЛегкоПосівна» від «Сингента»	325,1
Впровадження нових гібридів сояшнику від «Сингента»	2557,6
Придбання основних засобів у молочній галузі	112,2
Оптимізація структури посівних площ	2600,0
Придбання комбайну в лізинг	421,8
Всього	6704,0

Таким чином, для підвищення ефективності використання капіталу у підприємстві доцільним є удосконалення системи управління дебіторською заборгованістю, яка є складовою оборотного капіталу підприємства, за рахунок цього підприємство може срямувати вивільнені кошти на покриття кредиторської заборгованості. Підприємству запропонована співпраця із компанією «Сингента», що дозволить зменшити кредитну відсоткову ставку

та впровадити високопродуктивні гібриди та засоби захисту рослин. Доцільною є оптимізація структури посівних площ, що забезпечить більш ефективне використання капіталу підприємства, а також придбання комбайну в лізинг. Впровадження зазначених рекомендацій забезпечить отримання економічного ефекту в розмірі 6704 тис. грн. Розроблені рекомендації забезпечать не лише підвищення ефективності використання капіталу, а й підприємства в цілому.

Висновки до розділу 3

Для підвищення ефективності використання капіталу підприємства доцільно запровадити такі заходи:

1. Основною умовою ефективної реалізації політики управління дебіторами виступає дотримання граничних обсягів дебіторської заборгованості та термінів її погашення. Для зменшення дебіторської заборгованості доцільне застосування механізму знижок. За рахунок знижки у підприємстві можна досягти своєчасної плати дебіторської заборгованості, однак, при цьому, підприємство недоотримає плановий прибуток у розмірі 371,5 тис. грн. Разом з тим, не маючи власних коштів для придбання оборотних засобів підприємство користується поточними кредитами, середньорічна відсоткова ставка плати за якими становить 15 %.

2. За рахунок вивільнення коштів внаслідок скорочення дебіторської заборгованості можна досягти прискорення оборотності оборотних коштів та зменшення поточної кредиторської заборгованості за рахунок вкладання вивільнених коштів на покриття вартості кредитів.

3. Аналізуючи зв'язки підприємства із кредиторами, варто вказати, що середній відсоток, який сплачує підприємство за боргами становить 15 %, при цьому, підприємство не має довгострокових зобов'язань, а користується коротстроковими кредитами для придбання оборотних засобів: насіння,

засобів захисту рослин, добрив. Для удосконалення системи управління оборотним капіталом доцільно запропонувати для підприємства налагодити співпрацю з компанією «Сингента».

4. Проаналізувавши пропозиції акредитованих компанією «Сингента» банків, варто зазначити, що для підприємства оптимальною буде кредитна лінія строком на 9 місяців від ProCredit Bank з відсотковою ставкою 4,5 %. За умовами програми «ЛегкоПосівнапідприємство має придбати насіння та засоби захисту рослин від компанії «Сингента».

5. За рахунок покращення умов кредитування у результаті співпраці з компанією «Сингента» підприємство отримає економічний ефект в обсязі 325,1 тис. грн, що на 67,8 % менше, ніж за стандартними умовами, на яких підприємство співпрацює з банками.

6. Для підприємства пропонується замінити вже існуючі сорти соняшнику (Зустріч, Лідер) на більш ефективні гібриди, а саме на такі, як Сайберік, NX81220 (Суомі), Сумико HTS. При виробництві соняшника у підприємстві у результаті впровадженні нових високоврожайних гібридів культури у 2024 р. можна отримати валовий збір соняшника 28453 ц, що забезпечить економічний ефект в розмірі 2557,6 тис. грн.

7. Доцільним є придбання доїльної установки типу «Карусель» марки GEA DairiRotor. Зазначена установка унікальна тим, що дояр стоїть на одному місці, а худоба сама під'їжджає до нього. На фермі все автоматизовано, за добу можна подоїти 1000 голів худоби. Цикл доїння і ритм роботи нових апаратів досконаліший, ніж тих, які використовували раніше. Ефект від впровадження установки становить 112,2 тис. грн.

ВИСНОВКИ

З аналізу складу, структури та ефективності використання капіталу у підприємстві можна зробити такі висновки:

1. Середньорічна вартість основних засобів у підприємства у 2022 р. порівняно з 2018 р. скоротилась на 24040 тис. грн (на 33,2 %), досягнувши на кінець 2022 р. 55197 тис. грн. Вартість нематеріальних активів є невеликою – 663 тис. грн у 2022 р., що на 494 тис. грн, або 42,7 %, менше в порівнянні із 2018 р. Показники фондозабезпеченості та фондоозброєності праці є високими, досягаючи у 2022 р. відповідно 1294,6 тис. грн та 238,8 тис. грн, що свідчить про високий рівень технічної оснащеності праці та переважаючий інтенсивний тип розвитку підприємства.

2. Показник фондівдачі зріс і склав у 2022 р. 2,81 грн, тоді як фондоемність становила 0,36 грн і має тенденцію до зростання. Тривалість одного обороту оборотних засобів у господарстві у 2022 р. порівняно з 2018 р. збільшилась на 15,9 %, досягнувши показника у 2022 р. на рівні 246 днів.

3. Відбувається збільшення середньорічної вартості активів підприємства. У 2022 р. вартість активів становила 15064 тис. грн, це на 1503,5 тис. грн, або на 1 % більше, ніж порівняно із 2018 р. Найбільшу питому вагу в структурі активів складають оборотні активи – 65,2 % (98214 тис. грн) у 2022 р., варто зауважити, що до 2020 р. у господарстві була наявна важка структура активів, так як у структурі активів переважали основні засоби. Найвагоміший частка в структурі капіталу підприємства припадає на оборотні активи, що зафіксовано протягом останніх двох років.

4. Найважливіша частка в структурі основних засобів припадає на їх активну частину – машини та обладнання (63,3 % у 2022 р.). Вартість цих засобів зросла на 77 % протягом розглянутого періоду. Значущою є також частка будівель, споруд та передавальних пристроїв (31 %). У підприємства використовується іноземна техніка. Загалом підприємство має 44 трактори, з яких 7 відповідають виробництву підприємства CASE, 22 – компанії John

Deere, 15 – New Holland. Тим не менш, деякі технічні одиниці потребують оновлення, техніка має відповідати технологічним особливостям виробничих процесів.

5. У цілому збільшення вартості оборотного капіталу спричинено зростанням вартості запасів (34,1 %), які в структурі оборотного капіталу складають 59 %, на другому місці знаходяться поточні біологічні активи – 20,5 %, на третьому – дебіторська заборгованість за розрахунками – 16,1 %. У цілому така структура оборотного капіталу є типовою для більшості аграрних підприємств.

6. Відбувається покращення показників ділової активності досліджуваного підприємства. Тривалість одного обороту активів зменшилась на 25 днів, що становить 6,3 %, і становила у 2022 р. 374 дні. Найсуттєвіше підвищилася оборотність запасів – тривалість їх одного обороту зменшилася на 40 днів, або на 56,3 %. Тривалість обертання поточної дебіторської заборгованості незначна – 16 днів у 2022 р., що на 5 днів менше, ніж у 2018 р., а кредиторської заборгованості – 41 день, що на 37 днів менше, ніж у 2018 р. Збільшення тривалості обороту відбувається лише власного капіталу – на 21 день, або на 5,3 %, що пов'язано зі збільшенням його загальної вартості.

7. Коефіцієнт абсолютної ліквідності у підприємстві у 2022 р. становив 2,117, що на 1,1198 більше ніж у 2018 р., збільшення свідчить про можливість підприємства негайно погасити свої короткострокові зобов'язання, що є позитивно. Коефіцієнт загальної ліквідності свідчить, що на кожну гривню короткострокових зобов'язань у 2022 р. припадало 3,72 грн поточних активів, а у 2018 р. – 25,40 грн, тобто більше на 21,68. Високі показники загальної ліквідності у 2018 р. свідчили не про стабільний фінансовий стан підприємства і про ефективність його діяльності, а про наявність у підприємства понаднормативних виробничих запасів, що не є позитивною рисою при аналізі фінансового стану підприємства.

Для підвищення ефективності використання капіталу підприємства доцільно запровадити такі заходи:

1. У підприємстві повинна проводитись активна дебіторська політика шляхом ефективного вирішення таких задач: аналіз дебіторської заборгованості і визначення на його основі загальних принципів надання відтермінування платежу (своєрідного товарного кредиту); розробка правил встановлення термінів товарного кредиту; визначення гарантій, під які надається товарний кредит; розробка методів оцінки надійності покупця; встановлення правил визначення суми товарного кредиту, що надається одному покупцеві; розробка способів «збору» дебіторської заборгованості; побудова ефективної системи контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

2. Для зменшення розміру дебіторської заборгованості необхідно: визначати ступінь ризику несплати рахунків покупцями; збільшувати коло покупців з метою мінімізації втрат від несплати одним або декількома покупцями; контролювати співвідношення дебіторської заборгованості і кредиторської заборгованості; вести оперативний контроль за надходженням готівки; своєчасно визначати сумнівну заборгованість; вести претензійну роботу співпрацюючи з юридичною службою; своєчасно надавати платіжні документи; припиняти дію договорів з покупцями, що порушують платіжну дисципліну.

3. Для зменшення дебіторської заборгованості доцільне застосування механізму знижок. За рахунок знижки у підприємстві можна досягти своєчасної плати дебіторської заборгованості, однак, при цьому, підприємство недоотримає плановий прибуток у розмірі 371,5 тис. грн. Разом з тим, не маючи власних коштів для придбання оборотних засобів підприємство користується поточними кредитами, середньорічна відсоткова ставка плати за якими становить 15 %. За рахунок вивільнення коштів внаслідок скорочення дебіторської заборгованості можна досягти прискорення оборотності оборотних коштів та зменшення поточної

кредиторської заборгованості за рахунок вкладання вивільнених коштів на покриття вартості кредитів.

4. Середній відсоток, який сплачує підприємство за боргами, становить 15 %, при цьому, підприємство не має довгострокових зобов'язань, а користується коротстроковими кредитами для придбання оборотних засобів: насіння, засобів захисту рослин, добрив. Для удосконалення системи управління оборотним капіталом доцільно запропонувати для підприємства налагодити співпрацю з компанією «Сингента». Для підприємства оптимальною буде кредитна лінія строком на 9 місяців від ProCredit Bank з відсотковою ставкою 4,5 %. За рахунок покращення умов кредитування у результаті співпраці з компанією «Сингента» підприємство отримає економічний ефект в обсязі 325,1 тис. грн, що на 67,8 % менше, ніж за стандартними умовами, на яких підприємство співпрацює з банками.

6. За умовами програми «ЛегкоПосівна» підприємство має придбати насіння та засоби захисту рослин від компанії «Сингента». Для підприємства пропонується замінити вже існуючі сорти соняшнику (Зустріч, Лідер) на більш ефективні гібриди, а саме на такі, як Сайберік, NX81220 (Суомі), Сумико HTS. При виробництві соняшника у підприємстві у результаті впровадженні нових високоврожайних гібридів культури у 2024 р. можна отримати валовий збір соняшника 28453 ц, що забезпечить економічний ефект в розмірі 2557,6 тис. грн.

7. Для підприємства доцільним є залучення кредитних джерел, що дозволить збільшити прибуток за рахунок використання ефекту фінансового лівериджу, оскільки власні кошти підприємства зможуть бути спрямовані на оновлення матеріально-технічної бази і розвиток виробництва. Враховуючи молочну спеціалізацію підприємства, доцільним є придбання доїльної установки типу «Карусель» марки GEA DairiRotor, яка унікальна тим, що дояр стоїть на одному місці, а худоба сама під'їжджає до нього. На фермі все автоматизовано, за добу можна подоїти 1000 голів худоби. Цикл доїння і ритм роботи нових апаратів досконаліший, ніж тих, які використовували

раніше. Дана установка дає змогу підвищити якість молока, що тим самим збільшить закупівельну ціну. Встановлення нового молокопроводу дозволить отримати річний ефект у розмірі 1346,1 тис. грн.

8. Необхідною є оптимізація структури посівної площі у підприємстві що дозволить більш раціонально використовувати капітал підприємства та інші ресурси підприємства. Ефективним є налагодження лізингових відносин. Так як на даний момент у підприємства немає вільних коштів у розмірі вартості цього комбайна, то йому буде вигідніше взяти його за лізинговою угодою строком на 3 роки, що дасть змогу рівномірно розподілити витрати на утримання даної техніки та виплати лізингових платежів. Загальний економічний ефект від пропонованих заходів становить 6704 тис. грн.